

ALBEALA s.f. l. (A b s t r a c t) Albire. După albeala vaselor, se face șmăltuirea. I. IONESCU, M. 437.

2. (C o n c r e t) (Crom.) Culcare albă. MARIAN, CH. 52; (La pl.) Suliman alb. Albelele nu sânt alta decât plumb, care se soarbe în noi. CALENDARIU (1844), 68. Surda ostenești tu, babă, cu-ale tale albeli, în deșert sânt și degeaba foite și rumeneli. PANN, P.V. I, 172/25. Vai, mândrută, albă ești, Albă ești, frumoasă ești! Dar ești albă de albele, Roșie de rumenele. IARNÍK-BĂRSEANU, D. 439.

∟ Pl. -bele (mai rar) -beli. Scris și (dial.) albălă. ∟ Albele s. pl. = dresuri pentru față. Mă duc la pătică ∟ farmacie ∟ să cumpăr albele. C.V. III 5.

ALBEAȚĂ s.f. l. Alb, culoare albă. Albeața feței și a grumazilor ei... ar fi fost de ajuns, ca să deștepte un simțimânt de mirare. C. NEGRUZZI, I 44. Îngerelul... avea pe frunte-i dulci albețe. ALECSANDRI, P. I, 180. Albeața iepelor, - zicea el -, îi slujea de fânar noaptea, la drum. CREANGĂ, P. 106. Scriptoroaica de babă se miră mult de frumoasa albeață a lânei. Albeața lemnului = alburn, albet, albuleț. MARIAN, SE. II 124. F i g. Lumina. Albeți neprihânite curgeau din cer. MACEDONSKI, O. I 80.

2. (Pat.) Pată albă, opacă, formată pe cornee; (impropriu) cataractă. Având fata lui Scarlat albeață în ochiu... NECULCE, LET. II 203/8. Pentru albeață la cal, să caute lemn de mesteacăn. MSS. (1788), ap. HEM. 730. Cei ce ar avea oareșicare cunoștință de ochi, i-au zis că aceia ce i-au acoperit chiar lintea ochiului, fiind puțin cam albă, nu este albeață, ce unii zic "apă-albă", iar unii zic "apă-neagră" (a. 1815) URICARIUL, VII 69. Boul și vacile zac... de albeață (la ochi). DAME, T. 30. Curățiți albața albă, Albața neagră, albața roșă, Albața de 99 de feluri, Albața de 99 chipuri. MARIAN, D. 4. Celălalt ∟ ochiu ∟ îi era atacat violent de albeață. CĂLINESCU, E. O. I 35. Ochiul

cu albeață îi lăcrăma. PAS, Z. I 7. "A face albeață'n călcăiu"
se zice când iei pe cineva'n bătaie de joc. ZANNE, P. II 31.

F i g. Orbire. Te lasă dar, amice, de astă rătăcire, Din ochi
albeața-ți șterge și vino-ți iar în fire! I. NEGRUZZI, II 26.

E x p r. A avea albeață = a vedea rău, a vedea lucrurile pe
dos, (f i g.) a judeca rău. ZANNE, P. II 472.

3. (Regional) Albul ochiului. CANDREA, F. 42.

⌈ Pl. -bețe. Și: (dial.) albăță s.f. ⌋.

- Derivat de la alb cu suf. -eață. Pentru sensul 2,
cf. bulg. běl-ěče idem.

ALBEIU adj., s.m. I Adj. (Despre oameni) Blond. ȘEZ.
II 126. (Regional; s u b s t a n t i v a t) Nume dat de ciobani
câinilor albi cu păr mic. HEM. 731.

II. S u b s t. (Bot.) l. = pir. PANTU, PL.²

2. = pir-gros. id. ib., cf. HEM. 731. "Panicum dactylon",
un fel de iarbă cu o față albicioasă, de unde-i vine și numele
de albeiu... , având un trunchiu subțire și tare, cu spicul ra-
mificat, ca și când ar fi niște degete. HEM. 731-732. Albeiu se
taie foarte greu la coasă, și coșaii la toțmeală întrebă dacă
fânul are albeiu. ib. 732. ⌈ Pl. (ad. II) -beie ⌋

- Derivat de la alb cu suf. -eiu.

ALBÉL, -ÍCĂadj. (Rar.) Diminutiv al lui alb. O scos
șase bourei, În coarne 'nalbei, În păr rotați... MĂNDRESCU, L.P.
217. Dragă turturică, Pasăre dălbică... POP., ap. HEM. 736. Bătrâ-
nel, bătrâior (cu părul alb) Duminecă dimineată, Chivei îi so-
sea pe ceață Vreo cincizeci de călărași și cu doi albei de nași.
BIBICESCU, P.P. 346.

⌈ Și: (după albi = ânálbi) înálbel adj. m.; (după
dalb) dalbél adj. m. ⌋.

- Derivat de la alb cu suf. -el.
====

ALBENÉȚ, -EĂȚĂ adj. v. albineț.
=====

ALBETE s.m. (Regional) = alburn. Albetele se face ajic
=====
(putrigaiu) ca făina. BOCEANU, GL. [Pl. -beți].

- Derivat de la alb cu suf. -ete.
====

ALBÉT, -EĂȚĂ adj. 1. Albineț. LB., MARIAN, CH. 50.

2. S u b s t. (Bot.) Primul strat de lemn, de culoare albicioasă, care se află sub scoarța copacului, albuleț (2), albete, alburn. Părțile arborelui se chiamă: trunchiu, crăci, vârf, coaje, mazăgă, albeț și inimă.

- Derivat de la alb, cu suf. -eț.
====

ALBETE s.f. (Rare) Albeață (1). Ce folos de multă albete, dacă n'are un vino'ncoace. PANN, P.V. II 129/21.

- Derivat de la alb, cu suf. -ețe.
====

ALBÍ vb. IV. I. l. I n t r a n s. și r e f l. A deveni alb. Spăla-mă-vei, și mai mult decât omătul albi-mă-voiu (î n ă l b i-mă-voiu CORESI, n ă l b i-mă-voiu DOSOFTEIU, ap. HEM. 733. De la a noua sau a zecea zi, încep bubele vărsatului a se albi în vârf. PISCUPESCU, O. 245/7. A frecat ea, cât a frecat, lăunile cele lăi, dar de la o vreme, văzând că nu-i mai albesc, a început a plânge. MARIAN, SE. II 122. Pânzele să nu albească. TEODORESCU, P. P. 559.

2. I n t r a n s. și r e f l. A încărunți, a îmbătrâni. Părul ți-a albit. MARCOVICI, C. 63/21. Și-acum am îmbătrânit. M'am Căci, când plecaiu, eram tânăr, și-acum am îmbătrânit. M'am

albit de griji, necazuri și fața mi s'a zbârcit. PANN, Ș. I 39/30.

Ș'o trece și-asta, că nu una am văzut eu, de când am albit!

DELAVRANCEA, S. 200. Părul meu de așteptare o s'albească sau să cadă. MACEDONSKI, O. I, 71. Capul de măgar nu albește niciodată. ZANNE, P. I 542.

3. I n t r a n s. A străluci (bătând în alb) a licări. Pe muntisor albește casa ce pretuesc. I. VĂCĂRESCU, P. 163/2. Casa p' o multe clădită... O vezi în aer albind. ALEXANDRESCU, M. 225. Făt-frumos vedea albind o umbră de argint. EMINESCU, N. 11. În partea asta încoa, drept înainte, mi se alicește albind ceva. ISPIRESCU, L. 336. Prin frunze ascunsă albește o vale. MACEDONSKI, D. I 99. Vedeam urma adâncă a unui monstru marin mort demult. Oasele lui albesc lângă munti. ISANOS, T. L. 76. Năluca poeziei albește la ferestă. DEȘLIU, G. 6. E x p r. A-i albi (cuiva) ochii după (sau: la)... = a privi cu ochi mari (așa în-cât li se vede a l b u l), a se uita cu nesățiu sau cu poftă (cf. a-i lăsa cuiva gura apă); a aștepta în zadar după ceva.

4. Î n t r a d i n s. A se face ziuă (cf. a l b a = zorile zilei) De zi, până nu albește, O putere îmi vorbește. I. VĂCĂRESCU, P. 238/16.

II. T r a n s . l. A face alb. Apa de ploaie... albește [florile]. VARLAAM, C. 157₁. [Calul]... înălbea frâul, ce-i oprea învăpăierea, cu spumele sale. BELDIMAN, N.P. I 82/17. Steaua zilei înălbește cele bolte colosale. C. NEGRUZZI, II 125. Pe scări de marmură... Pătrunde luna, înalbind pereții. EMINESCU, P. 55., cf. MARIAN, CH. 52, cf. ZANNE, P. VI 359. A(i)nălbi sau albi pânza = a face pânza nouă albă, prin spălare și uscarea soare. Îi dote o chită de cânepă și-i spuse ca până'n seară s'o toarcă, s'o reșchie, s'o urzească, s'o țeasă, să facă dintr'însa pânză, s'o albească, și când s'a întoarce... să i-o deie gata lucrată. MARIAN, O. II 184. Am văzut niște femei înalbind

pânză. F i g. A curăți, a spăla. Înnegrind pe altu/Ī], nu te albești pe tine. ZANNE, P. V. 339.

2. T r a n s. (= f a c t.) A face pe cineva să în-cărunțească, a îmbătrâni pe cineva fără vreme, a-i scoate cuiva peri albi. Stăpâna acestei slujnice era viespea care înăl-bise pe dracu. CREANGĂ, P. 96. Cf. ȘEZ. III, 32/28.

3. R e f l. A se sulemenii. [Cu plumb ne putem otrăvi/pe dacă ne albim/țată. CALENDARIU (1844), 68. [Prez. ind. albesc. Și: înălbi (scris greșit și innălbi), nălbi vb. IV; (cu schimb de conjugare, în rimă) albă vb. I BOLIAC, ap. HEM. 734.]

- Din lat. *albire (în loc de albescere). Pentru sen-sul I, 4 cf. sard. albeskere, = a se face ziuă.

ALBIĂȘ s.n. Fluieraș. Schimbăm cu fluierile: Să-ți dau mic de albiăș, Să-mi dai mic de flueraș. PĂSCULESCU, L.P. 236. [Pl. -rașe].

ALBIAT, -Ă adj. Scobit ca o albie; adâncit, scovârdat. CIAUȘANU, GL. Minerv'atunci și Telemak zoriră Spre vasul albiat napoi să plece. MURNU, O. 44.

- Derivat de la albie cu suf. participial -at.

ALBICEL, -EĂ adj. Diminutiv al lui alb. MARIAN.

- Derivat de la alb cu suf. -icel.

ALBICIÓS, -OĂSĂ adj. De o culoare care se apropie de alb, care bate în alb; care dă o lumină albă. Ca omătul de albicios easte. CANTEMIR. IST. 262. Luna scăpăta, gonită de lu-ceafărul albicios al dimineții. ODOBESCU, ap. HEM. 737. Dunga mare, albicioasă, de pe cer. ȘEZ. I 233.

- Derivat de la alb cu suf. -icios.

ALBICI vb. IV. T r a n s. A albi ușor. Soarele ardea, albicind văzduhul. ARDELEANU, U.D. 126. A b s o l. A sclipi, a apărea alb. În focul soarelui aprins, albicea atmosfera cu praful și căldura uscată a începutului de Iulie. id. ib. 105. În fața ferestrelor bezna începe să albicească. id. V.P. 7. / Prez. ind. albicesc 7.

- Derivat de la alb.
====

ALBICIUNE s.f. (învechit) Alb, albeață (1), albime. Părul lui nu s'au premenit în albiciune. BIBLIA (1688), ap. CCR. 219. Albiciunea zăpezii o țin în barbă. ANTIM, P. 216.

- Derivat de la albi cu suf. -iciune.
=====

ALBIE s.f. 1. Vas de lemn, făcut dintr'un trunchiu lungăreț, scobit, în care se poate păstra ceva (făină, mălaiu etc.), se poate frământa pâinea, sau care servește (mai ales) la scăldat, la adăpat vitele, la datul lăturilor la porci etc. Vase mari de lut, ca albiile. DOSOFTEIU, V.S. 4₂. Au adus o albie cu apă caldă și au spălat pe copil. AMIRAS, LET. III 133/3. Albia sau copaia în care se ține mălaiul se chiamă căpistere. HEM. 738. Albia în care se spală cămeșile se zice covată. ib. Că tu, maică, când m'ai fapt, în albie m'ai scăldat. TEODORESCU, P.P. 438. E x p r. A face pe cineva albie (sau troacă) de porci (sau de câini) = a batjocori, a insulta (pe cineva) în mod grosolan. Dacă nu vrei să iei câmpii... , te fac albie de câni. ALECSANDRI, T. 38. Albi și roșii s'au făcut ca pe-o albie de porci și s'au ciomăgit. PAS, L. I 128. Leagăn. Puse copilul într'o albie. ISPIRESCU, L. 60. Să iei băietul cu albie cu tot și să vii cu ai dînsul la mine. CREANGĂ, P. 173. (Superstiții) Femeea... , care va șede pe vr'o alvie, va naște fată. MARIAN, NA. 21. Când legeni albia copilului, fără ca el să fie în ea,

copilul moare. ȘEZ. I 127. F i g. Din albie = din cea mai fragedă vârstă, din pruncie. ZANNE, P. III 2. De la albie până la cosciug să domnească cuvântu dreptului. JIPESCU, O. 65.

2. Matca unui râu. Apele albiei celei mari se revarsă cu volbură. ODOBESCU, ap. HEM. 739. Se ducea la vadul la albia unui pârâiaș. ISPIRESCU, L. 122. Un fluviu sau un râu își face un curs nou, părăsind vechea sa albie. HAMANGIU, C.C. 130. Albia apelor [o fi] de mult schimbată. GALACTION, O. I 332. Bătrânul cunoștea cotloane de gârle și albi părăsite. SADOVEANU, N.F. 27. La o svârlitură de băț de acolo, albia râului se îngusta. PAS, L. I 70₈. Râul lung se'ntinde în albie pe spate. DEȘLIU, G. 5. Taci, cuce, nu mai cânta, Că tu-mi oprești alvia. IARNÍK-BĂRSEANU, D. 106. Capul Turcului sărea și de-a dura se ducea. POP., ap. HEM. 738. F i g. Mări umflate, din albiile lor ies. KONAKI, P. 265. S'a grăbit să îndrume din nou disculia către albia veche. GALAN, Z.R. 78. Iar poporul își poate face albie așa cum îi trebuie lui. id. ib. 355.

3. F i g. (Pop.) (Regional) Adâncătură între două dealuri. "Văgăună" este locul mai jos între două dâlme, adică albia dintre dâlme. HEM. 739. [Pl. albi. și: (dial.) alvie s.f.].

- Din lat. alveus adâncătură, albie de râu; ital. alveo, fran. auge, span. portg. alveo. (O formă *albeus e cerută de venețian, tarentin albi, piemontez arbi, parmigian oerbi, milanez albio etc.). Genul feminin al cuvântului românesc pare a presupune o formă *alvia (neutru plural din *alveum); fran. auge e și el feminin (dar în limba veche eră masculin).

ALBIE² s.f. (Rar) (Învechit) Alb, albine, albiciune, albeață (1). Și-i era părul alb ca omătul și se punea pre ochi ceață, de albia lor. DOSOFTEIU, V.S. 81.

- Derivat de la alb cu suf. -ie.
====

ALBIÉR s.m. (Regional) Cel care face sau vinde albi. Fabricațiunea albiilor era o specialitate a Țiganilor rudari, pe care până astăzi în unele locuri poporul îi numește de aceea: albieri sau albieri. HEM. 740. [Pl. -eri. și: (dial.) ălbier
===== (ălbieriu) s.m.]

- Derivat de la albie cu suf. -er.
=====

ALBIÉR s.m. v. albier.
=====

ALBIÎ vb. IV. R e f l. (Rar) A lua forma unei albi. Sub nalte coperișuri, care'n margini s'albesc, Galerii cu mari lanterne... au comori de plante rare. ALECSANDRI, P. III 86. [Prez. ind. albesc]

- Derivat de la albie.
=====

ALBILÎȚĂ s.f. (Entom.) (Pontia brassicae sau Pieris brassicae) Fluture de zi cu aripi albe, a cărui larvă, care trăește pe frunzele de varză, este foarte stricătoare; se mai numește și: f l u t u r e - a l b, f l u t u r e - d e - v a r z ă (sau d e - c u r e c h i u), c u r e c h i Ț ă. MARIAN, INS. 258, cf. SIMIONESCU, F.R. 374, JAHRESBER. XII 121. [Pl. -lițe]

- Derivat de la alb cu suf. -ilită.

ALBIME s.f. Albeață (1), alb, albiciune. Nici marmura cioplită albimea ta nu'ntrece. ALECSANDRI, P. III, 71. Nu-și încrețește... albimile feței. COȘBUC, AE. 11. [Pl. -bimi]

- Derivat de la alb cu suf. -ime.
====

ALBÎN, -Ă adj. Albuin, albină. (S u b s t a n t i -

v a t, f.) Nume de vacă cu părul alb. MARIAN.

- Derivat de la alb cu suf. -iu.

ALBINĂ¹ vb. I. R e f l. u n i p e r s. (Olt.) A se lumina de ziuă. Se albineză de ziuă. CADE. / Pres. ind. pers. III albineză 7.

- Derivat de la alb. Cf. a l b i n i.

ALBINĂ² vb. I. I n t r a n s. (Maram.) A alerga încoace și încolo, ca o albină (CADE); a se înjgheba, a-și înjgheba o situație (Com. T. MODUN, Banat) (a) albina: a începe să umble după o boală lungă și să lucreze câte ceva. - Ce mai face C.? - Mai albineză și el. ION CR. V. 315. / Pres. ind. albinez 7.

- Derivat de la albină.

ALBINĂ³ s.f. I. (Entom.). I. (Apis mellifica) Insectă himenopteră care trăiește în rîuri și produce miere; se mai numește și: m u s c ă, b i z ă, b ă z ă, g ă z ă, g ă z ă - d e - m i e r e (sau f o l o s i t o a r e), g ă z u ț ă. Albină lucrătoare (sau lucroaie) = albină care lucrează la fagure. Albină-împărătească = matcă, mumă, mumină, împărătească, crăiasa albinelor. Câți amu tocmelei lui dumnezeu cu dragoste nevoescu-se, trudei ceia draga a albinelor închipuescu-se. CORESI, ap. HEM. 744. Toată albina își apără căscioara. URECHE, LET. I 188/6. Băzâit ca de albine. EMINESCU, P. 195. Privă... cum albinele culegeau ceara și adunau mierea. ISPIRESCU, L. 381. În soare uraua să iasă roind albinele. SADOVEANU, N.F. 26. S'auzea... zvonul albinelor. id. ib., 155. Nu s'a trezit nici vântul, nici albinele. CAZIMIR, P. 59. Vom fi plătiți: eu cu o lingură, iar tu (=ursoaica) cu faguri plini, fără albine. BENIUC, V. 67. Albina... sugă nectarul din po-

tire. DEȘLIU, G. 51. Se îngrămădiseră oamenii ca un roi de albine. DUMITRIU, B.F. 10. Auzeau [zumzetul firelor] cum se aude un stup de albine iarna. id. ib. 65. F i g. (Cu aluzie la hărnicia albinei) și părăgineala, și bălăriile, ți le plivesc albinele albastre (= muncitorii) ca nădejțile și zările noastre. DEȘLIU, G. 14. Țăranca e albina casei. ZANNE, P. IV 664. E x p r. L-a[u] mușcat albinele de limbă = e beat (de nu mai poate vorbi) ib. II 227.

2. C o m p u s e: albină-mare, (Putna) albină-de-pădure, (Dorotea) albină-de-pământ = b o n d a r. MARIAN, INS. 192; albină-țigănească = a) Bihor) b o n d a r. id. ib. 194; b) v i e s p e. JAHRESBER. XII 141; albina-țiganului = a) Bihor) b o n d a r. MARIAN, INS. 194; b) (Munt.) g ă r g ă u n. id. ib. 201.

II. (Bot.) (Ophrys cornuta) Plantă ierboasă, din familia Orchidaceelor, cu flori frumoase, dispuse într'un spic, care seamănă cu albina; crește primăvara prin locuri argiloase, pe coaste, pe râpe cu iarbă sau la marginea pădurilor. PANȚU, PL.². [Pl. -bine].

- Din lat. alvina, cuvânt atestat la gramaticul Caper, cu sensul lui "alvearia", adică "stup". Aceeași trecere de sens, de la "stup" la "albinet" și apoi la "albină", a suferit-o și alb. bléte, care însemnează și "stup" și "albină", iar cuvântul stup însuși însemnează la Aromâni "albină".

ALBINAR s.m. Cel care se ocupă cu cultura albinelor; cel care trăește din creșterea albinelor. MARIAN, INS, 191.

- Derivat de la albină cu suf. -ar.

ALBINAREL s.m. (Ornit.) (Merops apiaster) Una din cele mai frumoase păsări de la noi, cu pene pestrițe; se hrănește cu

muște, albine și viespi; își face cuibul prin găuri pe țărmul apelor, umblă în cârduri și strigă tare, mai ales înaintea unei ploii; se mai numește și: *v e s p a r*, *v e s p a r i ț ă*, *f u r n i c a r i u*, *p r i g o a r e*. MARIAN, O. I 61. [Pl. -rei].

- Derivat de la albinar, cu suf. -el. (Cfr. span. abejaruco, franc. dial. béiola, prov. dial. abellerola, sard. abiolu, germ. Bienenfresser, engl. bee-eater etc. HEM. 753).

ALBINĂRET s.n. sg. = a l b i n ă - r i m e (1). Ce de albinăret e pe pașiste!

- Derivat de la albină cu suf. -(ă)ret.

ALBINĂRIE¹ s.f. Îndeletnicire cu creșterea albinelor, albinărit (1), stupărit.

- Derivat de la albinar cu suf. -ie.

ALBINĂRIE² s.f. Mulțime mare de albine. MARIAN, Loc unde se cresc albine; stupărie, stupină, prisacă. Mii... de albine..., ieșind de prin albinării, zboară de la o floare la alta. MARIAN, O. 58.

- Derivat de la albină cu suf. -ărie.

ALBINĂRIME s.f. 1. Mulțime mare de albine; albinărie².
2. Loc bogat în albine. CHEST. VI 37.

- Derivat de la albină cu suf. -ime.

ALBINĂRIT s. n. l. Îndeletnicire cu creșterea albinelor; apicultură. În ziua de "Alexii"... Românii cari se ocupă cu albinăritul... scot... stupii cu albinele. MARIAN, SE. II 199. Gospodăriile agricole de Stat acordă o deosebită grijă albinăritului.

2. (Învechit) Dare pe stupi.

- Derivat de la albină cu suf. -ărit.
=====

ALBINEĂ s.f. (Regional) Diminutiv al lui albină.
Am plecat pe-o călicea, Mă'ntâlniu c'o alghinea, Alghina a
făcut ceară... POP. ap. MARIAN, INS. 174. [Pl. -ele. Și:
(dial.) alghinea s.f.]

- Derivat de la albină cu suf. -ea.
=====

ALBINEĂLĂ s.f. (Regional) Însănătoșire, dezvoltare,
creștere, involbare. RĂDULESCU-CODIN. Cf. a l b i n i². [Pl.
-neli]

- Derivat de la albină cu suf. -eală.
=====

ALBINET s.n. Mulțime mare de albine; albinăret, al-
binărime, albinărie². MARIAN, INS. 191. [Pl. -neturi și nete]

- Derivat de la albină cu suf. -et.
=====

ALBINET, -EĂȚĂ adj. (Mai ades despre oameni, mai rar
despre obiecte) Albicios, palid, bălan, gălbui. La peliță albenet.
DOSOFTEIU, V.S. 20₂. Om albenet. MINEIUL (1776). Ochii mierăi al-
binetăi, adecă ochi de șopârlă. M. COSTIN, LET I. 26/20. Veșminte al
albinete. SBIERA, F.S. 100 Puica-mi albeneată Ca și dalba di-
mineată. IARNIK-BĂRSEANU, I 322. Badea-i nalt și albinet. MÂN-
DRESCU, L.P. 62, cf. IARNIK-BĂRSEANU, D. 41. Furnici... târând
după sine câte un săcușor (= larvă) albinet. MARIAN, O. I 59.
(S u b s t a n t i v a t) Numele popular al grâului bănățean, cu
bob mare și spic mustăcios. ENC. AGR.

[Și: albenet -eață adj.]
=====

- Derivat de la alb cu suf. -(in)et?
=====

ALBINÍ vb. IV. 1. I n t r a n s și a b s o l.

A se însănătoși... A început să mai albinească, săracul!

✓
RADULESCU-CODIN.

2. T r a n s. A da la iveală, ib.

3. T r a n s. A crește, a se învoalbe, a se desvolta.

[Prez. ind. albinesc].

- Derivat de la albin.
=====

ALBINICĂ s.f. Diminutiv al lui albină. MARIAN, INS.

190. [Pl. -nici].

- Derivat de la albină cu suf. -ică.
=====

ALBINIOĂRĂ s.f. Diminutiv al lui albină. MARIAN, INS.

190. [P. -oare].

- Derivat de la albină cu suf. -ioară.
=====

ALBINIȘ s.n. Loc bogat în albine; albinărit. MARIAN,
INS. 191. cf. a l b i n ă r i e². [Pl. -nișuri].

- Derivat de la albină cu suf. -iș.
=====

ALBINIȘĂ s.f. (Regional) Diminutiv al lui albină.
Mă'ntâlniu c'o albinășă. POP. ap. MARIAN, INS. 174.

- Derivat de la albină, cu suf. -ișă.
=====

ALBINISM s.n. sg. (Pat.) Anomalie fizică a organismu-
lui, care se manifestă la om prin decolorarea pielii și a pă-
rului și prin înroșirea pupilei ochiului (ca la iepurii și ele-
fanții albi).

- N. din fr. albinisme idem.
=====

ALBINIȚĂ s.f. Diminutiv al lui albină. Zboară scumpă

albinită, Zboară'n sat la mândra mea. MARIAN, INS. 191. [Pl. -nițe].

- Derivat de la albină cu suf. -ită.
=====

ALBINIU, -IE adj. Albiu. MARIAN, CH. 50.

- Derivat de la albin cu suf. -iu.
=====

ALBINÓS, -OÁSĂ s.m. și f. Persoană care suferă de albinism. [Pl. -noși, -noase].

- N. din fr. albinos, portugh. albino idem.
=====

ALBINÓS s.m. (Iht.) Varietate de morun din delta Dunării, alb la culoare. F.R. ATILA, P. 422. [Pl. -noși].

- Derivat de la alb cu suf. .
===

ALBINUȘĂ s.f. (Regional) Diminutiv al lui albină.
Mă suiui pe o scăriușă, Mă'ntâlniu c'o albinușă, Albinușa face mierea... POP., ap. MARIAN, INS. ^{174.} [Pl. -nușe].

- Derivat de la albină cu suf. -ușă.
=====

ALBINUȚĂ s.f. Diminutiv al lui albină. Albinuță, unde zbori, Ori te duci tu printre flori? POP., ap. MARIAN, INS. 190. [Pl. -nuțe].

- Derivat de la albină cu suf. -uță.
=====

ALBIOĂRĂ s.f. l. Diminutiv al lui albie. Dar mamă-sa ce făcea? Puțină apă'ncropea, Și'n albioară mi-o punea, Și băiatul că-l scâldea, În cârpe albe l-înfășa, În albioară mi-l culca. ȘEZ. III 64.

2. (Mold.) Postava în care curge făina la moară. CADE. [Pl. -oare].

- Derivat de la albie cu suf. -oară.
=====

ALBIÓR, -OÁRĂ adj. s.f. l. A d j. Diminutiv al lui alb. De-odată, rotunzi și albiori, Apar la foc de soare doi nu-fări plutitori. ALECSANDRI, P. III, 53. Cu poalele albioare. I 48.

2. S u b s t. (Iht.) = behliță. Cf. SCRIBAN, D.
=====

- Derivat de la alb cu suf. -ior.
====

ALBÍRE s.f. Acțiunea de a albi. Cf. MARIAN, CH. 52.
[Pl. -biri. și: înălbire, nălbire s.f.].
=====

- Abstract verbal al lui albi.
=====

ALBIȘÓR, -OÁRĂ adj., s.m. și f. Diminutiv al lui alb.
I. A d j. Albuț. S'o spăl... Cu scrobeală albișoară.
TEODORESCU, P.P. 308. Și la față-s albișoare, Albișoare, roșioa-re, Ca și niște merișoare. IARNÍK-BÂRSEANU, D. 28. (S u b s t a n-t i v a t, m.) Nume care se dă boilor, după culoarea părului.
După fața părului, se dă bouului felurite denumiri și anume:
"Bălan"... , când e alb la păr; în județul Dolj se zice "Albi-șor". DAMÉ, T. 27.

II S u b s t. l. s.m. F i g. Ban de argint. BARONZI, L. 149. De cinci ori s'o (= mândra) cumpănești. De cinci ori cu gălbiori, De cinci ori cu albișori. BIBICESCU, P. P. 277.

2. S.m. (Iht.) (Regional) = a) ableț. BACESCU, P. 132;
=====

b) (Olt.) sorean. Cf. HEM. 757.
=====

3. s.f. (Iht.) = sorean. id. ib. 152. În eleșteul dila
=====

Oghilești e tot felu de pește: somn, știucă, alghișoară. HEM. 756. În Ialomița se mai întrebuințează pe alocuri și metateticul "ablișoară"... Forma masculină "albișor" e mai răspândită în Oltenia. ib. 757. (Dobrogea) Nume dat tuturor peștilor mici albi. ib. 757.

4. S.m. pl. (Bot.) Numele unor bureți care cresc pe

copaci căzuți și care (în Muntenia) se mănâncă fripți, gătiți, murați etc.; se mai numesc și n e g r i ș o r i. HEM. 757.

5. S.f. (Bot.) Varietate de Vitis vinifera. PANTU, PL.². Albișoara varietate de strugure alb, se coace timpuriu îndată după mîschet. Până să se coacă restul strugurilor din țara vie, albișoara și mîschetul aproape se stafidesc, din care cauză se culeg numai pentru masă. Boabele puțin lunguete, coaja boabei foarte subțire, gustul plăcut și cu un ușor parfum de ananas. Com. A. GEORGESCU (Ilfov). (La pl.) Varietate de prune, care au partea cărnoasă și pielița ce-o învelește de culoare albă-gălbuie. Com. I. PAVELESCU (Dâmbovița, Prahova etc.).

∟ Pronunț. (dial.) și: alghișoară. Pl. (ad II) -șori și -șoare. Și: (ad II 3, cu metateză) ablișoară s.f.]

- Derivat de la alb cu suf. -ișor.

ALBISTRÉLE s.f. pl. (Bot.) (Bucov.) = trei-frați-pă-
tați. PANTU, PL.².

- Derivat de la albastru cu suf. -ea.

ALBÍT, -Ă adj. 1. Devenit alb. Malul mării de spume-albită. ALECSANDRI, P. I 150. Din sulite, din coifuri, din armele albite, Când soarele în unde... Lumina își răsfrânge... ALEXANDRESCU, M. 29. Oasele albite de secăciune. EMINESCU, N. 25. Între cazanele uriașe și mașinile din sala de albit abia descoperim o singură femeie... SCÂNTEIA, S. III XX nr. 1954, 3 1951. Au nu vezi... Luncile'nverzite. De flori înalbite? TEODORESCU, P.P. 75.

2. Încărunțit. Și tu, la păr albite! I. NEGRUZZI, II 18. Nu zâmbea... la povestile bătrâne și glumețe ale ostașilor înalbiți în bătălie și nevoi. EMINESCU, N. 3. Cu pletele albite. ALECSANDRI, P.P. 204.

3. Vărut, spoit alb. O casă de curund albită cu var.

CANTEMIR, HR. 253₂₀ De Paști... căsuțele'nălbite Lucesc sub a lor malduri. ALECSANDRI, P. III 39.

Și: înălbit, -ă (scris, greșit, și înnălbit) năl-
bit, -ă adj. 7.
=====
=

- Participiul lui albi cu valoare de adjectiv.
=====

ALBÎȚĂ s.f. Diminutiv al lui alb. I l. (Int.) = a l-
b i ș o r (II 2). HEM. 757.

II. (Bot.) l. (Alyssum calycinum) Mică plantă ierboasă,
din familia cruciferelor, cu frunze verzi-cenușii și flori gal-
bene care devin mai târziu albe; crește prin locuri aride și
pietroase. PANȚU, PL²

2. = ciucușoară (Alyssum incanum). id. ib. 7 Pl. -bițe. 7

- Derivat de la alb cu suf. -iță.
=====

ALBITÓR, -OÁRE adj., s.m. și f. l. A d j. Care albește.
Trei fete... cântătoare și de pânzi'nălbitoare. ALECSANDRI, P.
P. 134. Ori te bate vânt cu boare, Vânt cu boare albitoare?
POP., ap. HEM. 757.

2. S u b s t. Persoană care colorează în alb, care
înălbește, cf. MARIAN, CH. 52. (Ind.) (Învechit) Rafinator de
zahăr. O căldare, ca aceea a albitorilor de zahăr. I. IONESCU,
C. 197/26. 7 Pl. -tori, -toare. Și: (dial.) albitóriu s.m.;
înălbitór, -oáre, nălbitór, -oáre adj., s.m. și f. 7.
=====

- Derivat de la albi cu suf. -(i)tor.
=====

ALBITORIE s.f. Loc unde se produce culoare albă (MARIAN,
CH: 52), unde se înălbește; (ind. text.) secție din industria
textilă în care se dă produselor o culoare albă, prin distruge-
rea pigmentilor naturali ai fibrelor (ALEX. TEHN.). 7 Pl. -rii.
și: înălbitorie s.f. 7.
=====

- Derivat de la albitor cu suf. -ie.
=====

ALBITORIU, -IE adj., s.m. și f. v. albitor.
=====

ALBITURĂ s.f.. I. (A b s t r a c t) = albire.
=====

II. (C o n c r e t) l. (Crom.) Materie înălbită.

MARIAN, CH. 52.

2. (Regional) Albul ochiului. CANDREA, F. 42.

3. (Numai la pl.) Rufe. Cf. MARIAN, CH. 52. Albiturile și straile țesute... de femeile române. ODOBESCU, I 480. Se puse binișor în pat, ca să nu se mototolească albiturile. ISPIRESCU, L. 251. Troanele de zestre... erau pline... cu albituri cusute gata. SLAVICI, ap. TDRG. Avea, pe sub cojoacele de vulpe, cu care era îmbrăcat, niște albituri cum nu se făceau pe atunci la noi în țară. GALACTION, O. I 274.

4. (Tipogr.) Material tipografic, (regleți, cuadrați, dursuși. NOM. MIN. 362) din plumb, care se introduce între cuvinte sau printre rânduri, pentru a păstra distanța convenită; spațiu alb între rândurile tipărite. E prea multă albitură pe pagina asta.

5. (Argou) Ban de argint. BARONZI, L. 149. Cf. a l- b i ș o r.

6. (La pl., suspect) Lucruri ce bat în alb, ce licăresc de departe. Parcă se zăresc niște albituri. GRAIUL, ap. CADE.

7. (Iht.) Pui de pești din genurile Abramis și Blicca, amestecătură de pui de cosac, plătică, corbaucă etc. Com. DR. ANTIPA. În balta singuratecă nu se mai putea ține, ... decât puțină albitură. SADOVEANU, P.M. 11.

8. (În opoziție cu n e g r i t u r ă) Totalitatea strugurilor albi dintr'o vie. Cf. CIAUȘANU, GL. Albitura se pune într'o parte, negritura în altă parte. [Pl. -turi. Și:

(ad. II 1) înălbitură s.f.; (regional ad II 2) albătură s.f.
 ALR. II/I ap. DR. IX 420_7.

- Derivat de la albi cu suf. -(i)tură.

ALBIU, -IE adj. Albiu, albicios. 2 căți cu cănași și cu măhreme albi. CUV. D. BĂTR. I 195/1. Caută cu ochii tăi, de vedzi pârții și areții... albi și pestriți și cenuși stropiți. DOSOFTEIU (a. 1683), ap. HEM. 726. Albiul nor se duce. C. NEGRUZZI, II 132. Se văd satele pierdute sub clăbuci albi fum. ALECSANDRI, P. III 10. (Cu funcțiune a d v e r b i a l ă) El zărește o biserică măreață, Strălucind albiu prin ceață. id. ib. II 34.

și: (dial.) albiu, -ie adj. 7.

- Derivat de la alb cu suf. -iu.

ALBIUȚĂ s.f. = albioară. Pe soră-ta... o uitasem acasă pe prispă, într'o albiuță. CREANGĂ, A. 20. [Pl. -uțe. și: (dial.) albiuță s.f. 7.

- Derivat de la albie cu suf. -uță.

ALBOARE s.f. Lucire albă. Pe cer fugărit-a cu limpede-alboare Ziua pe-al noptii'ntuneric. COȘBUC, AE. 84. xxx3kx Că-i pământul ca un mușunoiu, și un feliu de alboare, ca apa, prin prejurul lui. SBIERA, P. 91.

- Din lat. albor, -orem: ital. albore, albime, alboare, franc. (dial. de Morvan) abör, cfr. sard. avrore, auroră (contaminat din alborem și aurora).

ALBÓIU, -OÁIE adj., s.m. și f. I. A d j. (Despre câini) Alb ca neaua. (HEM. 759); (despre porci; în forma alboń) alb-bălan. ib. 759. (Sălaj) Albiniu. VAIDA.

II. S u b s t. l. Obiect (sau ființă) alb(ă).

Alboala în paie, ghici ce e? (Oul). GOROVEI, C. 265.

2. (Iht.) (În forma alboņu) = a l b i ș o r (II 2).

HEM. 753.

[Și: (Ban.) alboņu adj., s.m.]

- Derivat de la alb cu suf. -oiu.

ALBOTIN, -Ă adj. = albicios. DENSUȘIANU, T. H. 307.

ALBUIET, -IEĂȚĂ adj. Albăstrui. JAHRESBER. IV 325.

[Pronunț. al-bu-i-et].

- Derivat de la albiu. Sufixul -et se reduce, după
toată probabilitatea, la o formație analoagă din pluralul -eți
(cu sing. -eț). Pentru sens, cf. a l b a s t r u.

ALBUIU, -UIE adj. Diminutiv cu sens aproximativ al
lui alb; albicios, alburiu. Cercălanul albiu de pe cer. SBIE-
RA, E.S. 6. (S u b s t a n t i v a t, f.) Nume de capră. PAS-
CU, S. 134.

- Derivat de la alb cu suf. -uiu.

ALBULEȚ, -EAȚĂ adj., s.n. l. A d j. = albiu.

MARIAN, CH. 50.

2. S u b s t. Albeț (2), alburn. Sindrila se face
numai din partea lemnului care se numește albulețiu și care
se află între scoarța și inima lemnului. I. IONESCU, M. 396.

[Și: (învechit) albulețiu s.n.]

- Derivat de la alb cu suf. -uleț.

ALBUM s.n. l. Volum (sau caiet) cu foi albe, în

care se scriu versuri, cugetări, proprii sau ale altora, note de muzică sau se schițează desene etc. Copiez din albumul meu chiar spunerea doamnei B. C. NEGRUZZI, I 43. Albumul?
- Bal mascat cu lume multă. EMINESCU, P. 296. Album muzical. Colecție de lucrări muzicale din diferiți autori. Mi-e sufletul uitat ca o fotografie veche... Într'un album. CAZIMIR, P. 11, POPOVICI, DSM Com. D. Pop.

2. Volum alcătuit din mai multe foi de hârtie groasă în care se păstrează fotografii, gravuri, mărci și cărți poștale etc. Ținea fotografiile părinților lor într'un album gros.

∟Accentuat (Transilv., după germ.) și album. Pl. -bumuri și -bume ∟.

- N. din fr. album idem.
 =====

ALBUMEALĂ s.f. (Bot.) (Leontopodium alpinum), Mică plantă ierboasă din familia compozitelor, alb-păroasă, cu frunze ascuțite și flori alb-gălbui; se mai numește și: f l o a r e a d o a m n e i, (Piatra-Craiului) f l o a r e a d o m n i ț e i, (Bucegi, Ceahlău) f l o a r e a r e g i n e i, f l o c o ș e l e, (Mold.) t u d e l i ț ă, (Bucov.) a l b u m i ț ă. PANTU, PL.², cf. WEIGAND, B.B. 94. Să lege într'un mănunchiu albumeală, virnant veșted. ALAS. 8 VII 1934, 8/1. ∟Pl. -meli ∟.

- Presupune un primitiv *albume, din lat. albumen, "albime": ital. albume. De la acesta a fost derivat, cu suf. dim. -iță, albumiță, care a fost schimbat în albumeală, probabil sub influența lui albeală.

ALBUMEN s.n. (Bot.) Substanță care învâluie embrionul unor semințe și-l hrănește în timpul germinăției. ∟Pl. -menuri ∟.

- N. din fr. albumen idem.
 =====

ALBUMÍNAS. f. (chim.) Grup de proteine foarte răspândit în regnul animal și vegetal. LEX. TEHN., cf. MACAROVICI, CH. 627, 630. Albumina există în albușul oului și în serul sângelui... Încălzind soluținea sa până la 70°, ea se coagulează. PONI, CH. 386. [Pl. -mine].

- N. din fr. albumine idem.
=====

ALBUMINOÍD, -Ă adj. (Adesea s u b s t a n t i v a t)
(Substanță) care este de felul albuminei; nume dat substanțelor azotate animale și vegetale. [Pl. -izi].

- N. din fr. albuminoïde idem.
=====

ALBUMINÓS, -OÁSĂ adj. Care conține albumină.

- N. din fr. albumineux idem.
=====

ALBUMINURIE s.f. (Pat.) Boală de rinichi, datorită căreia urina conține o mare cantitate de albumină.

- N. din fr. albuminurie idem.
=====

ALBUMÍȚĂ s.f. (Bot.) = albumeală. Cf. POPOVICI-KIRILEANU, B. 22. [Pl. -mițe].

ALBURÍ vb. IV. A b s o l. și i n t r a n s. A răspândi o lumină albicioasă, a străluci alburiu. Calea robilor alburea pe cerul liniștit. DDRF. [Prez. ind. alburesc].

- Derivat de la alboare.
=====

ALBURÍT, -Ă adj. Colorat în alburiu, care strălucește alburiu; acoperit ușor cu o pulbere (sau coloare) albă. Vă zăresc sculați din car dimineța, brumați ori alburiti, dă păreți că sânteti d'o sută dă ani. JIPESCU, O. 75.

- Participiul lui alburii cu valoare de adjectiv.
=====

ALBURÍU, -ÍE adj. Albiu. Flăcăraie alburii ieşeau pe acolo din pământ. ODOBESCU, III 184. Pe bolta alburie o stea nu se arată. EMINESCU, ~~18*~~ P. 26. Spănu își... întoarse cătră femeie nasul ascuțit și ochii alburii. SADOVEANU, N.F. 101, cf. 236. Din norii alburii Iarna rânjește cu dinți de zăpadă. BENIUC, V. 76. Deasupra piscurilor se ivește o lumină alburie... BOGZA, C.O. 268. Tunurile sovietice încetaseră și'n pânza verde a cerului crai-nou strălucea în argint prin spuza alburie a constelațiilor. CAMILAR, N. I 413. Acela, cu niște ochi alburii se tot uita ce fac jandarii. id. ib. II 148. Soare/le 7... se tănuia pe după o trambă de nori alburii. PAS, L. I 8. (S u b s t a n t i v a t) Nume de câine alb. JAHRESBER. XII 158.

- Derivat de la alboare cu suf. -iu.
=====

ALBURN s.n. (Bot.) Pătură de lemn, de obicei albă, dintre scoarța și inima copacului; albeț (2), albuleț (2), albețe. [Pl. -burnuri].

- N. din lat. alburnum idem.
=====

ALBUȘ s.n. 1. Albul ochiului. Ochii cu albușurile în sus își întoarse. CANTEMIR, IST. 79. Măria ta, porni glas slab bătrânul, bulbucând albușurile ochilor. SADOVEANU, Z.C. 234. Bătrânul a tăcut, întunecându-și albușurile ochilor sub sprâncene. id. ib. 235. Își rostogolea ochii de li se vedea numai albul ca un albuș de ou. PAS, L. I 58. Ochii tăi ai cu albuș, Scoală junii din culcuș. HODOȘ, P.P. 68.

2. Partea albuminoasă a oului. Leac de curățirea petelor de vară: Ia două albușuri de oaă proaspete... , bate-le... și amestecându-le cu... apă de obraz, să se ude petele cu aceasta.

PISCUPESCU, O. 303/11. \angle Pl. -buşuri $\bar{7}$.

- Derivat de la alb (= lat. album oculi, ovi, cfr. port. alvo, "le blanc de l'oeuf", sard. arbu, "le blanc de l'oeil"), cu suf. -uș. (Cfr. rus. běl-yšŭ, "albuș de ou").

ALBUȘAU s.m. (Iht.) (Atestat numai la pl.) Nume de pește nedefinit mai de aproape. ȘEZ. V 25. \angle Pl. - șai $\bar{7}$.

- Derivat de la albuș cu suf. -ău.

ALBUȘCĂ adj. f. Diminutiv al lui alb. Două sfinte măghirate, Cea albușcă, cea negrușcă, Cea pe apa Oltului.

ULIERU, C. 39.

- Derivat de la alb cu suf. -ușcă.

ALBUȘÉL s.m. (Iht.) = oblet. BĂCESCU, P. \angle Pl. -șei.
și: albușél s.m. (-șei) $\bar{7}$.

- Derivat de la alb cu suf. -ușel.

ALBŪȚ, -Ă adj. s.f. l. A d j. Diminutiv (cu sens hipocoristic) al lui alb. Așa de curățică și de albuță. SBIERA, P. 298. Albuță ca lebăda. MARIAN, O. II 358. Măghiran de cel albuț. IARNÍK-BĂRSEANU, D. 315.

2. S u b s t. Diminutiv (cu înțeles ironic) al lui albă (); iapă albă, mârțoagă. A pus la căruță scumpa lui Albuță. MARIAN, SA. 267.

- Derivat de la alb cu suf. -ut.

ALCÁ s.f. v. halcă.

ALCÁIC, -Ă adj. (Numai în expresiile) Vers alcaic = formă de vers antic (întrebuințat prima oară de poetul grec

Alceu) alcătuit din 11 silabe (4 picioare: un spondeu, un iamb, și doi dactili) și o cezură. Strofă alcaică = Strofă ale cărei cele dintâi două versuri sunt alcaice.

- N. din lat. alcaicus idem.
=====

ALCALÍS n.v. alcaliu.
=====

ALCÁLIC, -Ă adj. (Chim.) = alcalin. DR. V 556.
=====

- Derivat de la alcalin cu suf. -ic.
=====

ALCALIMETRÍE s.f. (Chim.) Procedeu chimic prin care se determină cantitatea de alcalin pe care o conține potasa și soda din comerț. Cf. LEX. TEHN., ENC. AGR.

- N. din fr. alcalimétrie idem.
=====

ALCALIMETRU s.n. Aparat cu care se măsoară cantitatea de alcalin dintr'un amestec. [Pl. -metre].

- N. din fr. alcalimètre idem.
=====

ALCALIN, -Ă adj., s.m. l. A d j. Care are proprietățile alcaliului, care ține de clasa alcalinului; alcalic, leșios (DR. V 556). Potasiul și sodiul constituie o clasă cunoscută sub numele de clasa metalelor alcaline. PONI, CH. 196.

2. S u b s t. Substanță cu calități alcaline.

- N. din fr. alcalin idem.
=====

ALCALINITÁTE s.f. (Chim.) Înșuirea unei substanțe alcalină. Alcalinitatea secreției, crește cu vârsta. PARHON, B.

27.

- Din fr. alcalinité, idem.
=====

ALCALINIZĂ vb. I. T r a n z. A scoate la iveală partea alcalină a unui corp; a face alcalină o substanță oarecare. [Prez. ind. alcalinizez].

- Derivat de la alcalin.
=====

ALCĂLIU s.n. (Bot. și Chim.) 1. Plantă marină care, transformată în cenușă, produce cea mai importantă substanță alcalină, soda.

2. Compus chimic cu reacție bazică în prezența acizilor. [Pl. -calii. Și: (după fr.) = alcali s.n.].

~~xxșiix(dupăxixx)~~ - N. din fr. alcali idem, arab. al-qali
=====

plantă din care se extrage soda.

ALCALIZĂ vb. I. = alcaliniza. [Prez. ind. alcalizez].
=====

- N. din fr. alcaliser idem.
=====

ALCALOÏD s.m. Combinație organică cu caracter bazic, conținând azot, izolată din plante și, mai rar, din organismul animal. LEX. TEHN. [Pronunț. -lo-id. Pl. -izi].

- N. din fr. alcaloide idem.
=====

ALCĂM s.n. Viclenie, apucătură, astuție; nod în vorbă, nod în papură (VAIDA); pont, figură (BUGNARIU, N.). Ne-am cufundat și ne chinuim în năpăștile vrăjmașului și în alcamurile lui. CORESI, ap. HEM. 768. Acesta-i om cu multe alcamuri, adecă cu multe ponturi. BUGNARIU, N. [Pl. -camuri].

- Din ung. alkalom, ocazie, prilej. Pentru trecerea de sens, cf. "a găsi cuivă prilej" (adecă "de ceartă").
=====

ALCĂN s.n. v. arcan².

ALCATUIALĂ s.f. Tocmeală, întocmire, organizare, compunere, alcătuire. La alcătuiala unei legi, legislatorul trebuie să țină seamă de toate excepțiile. (C o n c r e t i z a t)
În vârful satului, adecă la cel mai înălțat loc, este o alcătui- eală, pe care Sărăcenenii o numesc "biserică". SLAVICI, N. I, 9.
[Pl. -eli].

- Derivat de la alcătui, cu suf. -eală.
=====

ALCATUI¹ vb. IV. I. l. T r a n s. A crea, a da ființă, a plăzui. Materia... a alcătuit acest trup al nostru. MARCOVICI, C. 12/20. S p e c. A scrie (o operă) a întocmi, a compune, a redacta. Istoria Ardealului atunci o alcătui. P. MAIOR, IST. 19. Cu ce dascăl lăcuesti, Așa carte-alcătuesti. PANN, P.V. I 7/16.

2. T r a n s. A construi, a clădi, a întocmi. Întrista- rea lui era acum mai mare neștiind de aice înainte unde și cum trebuie să-și alcătuiască adăpost. DRĂGHICI, R. 44. Au împletit mlădițe de răchită și, alcătuiindu-le în chipul unui paner în- tins... au pus un băț. id. ib. 57/20, cf. 160. R e f l. A se transforma, a se întocmi, a se preface. Easte cămileei mai lesne prein urechile acului [a putea treace] a se alcătui, decât bogatul a se spăsi. CORESI, ap. HEM. 772. Subt gardul din afară bine aproape se lipi și acolo ca mortul se trânti; ... așa alcătuiindu-se și mulcomiș la pământ trântindu-se, ce- lalalt [il căuta]. CANTEMIR, IST. 59.

3. T r a n s. și r e f l. A (se) compune, a (se) forma, a (se) constitui. Firele ce alcătuesc lăcașul paianjănu- lui mai tari decât legăturile ce ne apropie de fericire. MARCOVICI, C. 16/20. Auditorul se alcătui mai ales din dame bătrâne. C. NEGRUZZI, I 5. O răzășie destul de mare, casa bătrânească cu toată pajistea ei, o vie cu livadă frumoasă... alcătueau gos-

podăria babei. CREANGĂ, P. 3. Înșiră pietrele și alcătui numele copilului. ISPIRESCU, L. 134. Atâta sânge mohorit curse..., în-cât se alcătui o baltă. id. ib. 138. Acum o sută de ani, vreo zece case alcătui au tot schitul Roșioara. GALACTION, O. I 318. Cf. ȘEZ. III 236. Ba eu, cuscră Ileană, i-oi alcătui într-o pun-guță de piele măiestriile acestea și le-a purta cu sine. SADOVEA-NU, N.F. 77. Foarte mi-a plăcut cum a alcătuit el legământul cu Oanea. id. ib. 86. Țăranii să se alcătuiască în breaslă. id. ib. 109. Ținuta de târg a lui Culai se alcătui dintr'un surtuc cu-rătel, pantaloni întregi și o cămașă albastră. id. ib. 148. Alcă-tui au unii grupuri tolănite pe jos... alții grupuri în picioare. PAS, L. I 143. Călinescu pleacă de la un sistem pe care și-l alcătuește pentru circumstanță. VITNER, CR. 81. Acest aspect al activității sale, intelectuale va alcătui însuși criteriul de valorificare a întregii d-sale activități. id. ib. 96. Există o viață reală, aceea în care individul și societatea alcătuesc un sistem indestructibil. id. ib. 100. Viitorul buget va tre-bui să fie alcătuit pe baza principiului economiilor. GHEOR-GHIU-DEJ, R.P. 28.

II. T r a n s. (În literatura veche și populară) A aranja, a rândui, a dispune. Odihnește toate sufletele carele s'au pristăvit... și le alcătuiască numele lor în cartea vieții. IOAN DIN VINȚI (1689), ap. HEM. 771. Atuncea alcătue cununa. ȚICHINDEAL, F. 252/12. Absol. În partea fiului meu Costachi alcătuesc să fie casele din Iași (a. 1822). URICARIUL, XI 358.

- Din ung. alkotni, a creâ, a face, a rândui.
=====

ALCĂTUI² vb. IV. R e f l. l. A se înțelege, a se învoi în urma unei tocmeți; alcăzi. „Părîtul trebuie” să aibă vreme să se alcătuiască cu jăluitoriul. PRAVILA (1814), Văzân-du-l că se alcătuește cu Muscanii și cu alți nemici ai împă-

răției turcești, l-au dat în mâinile împăratului. ȘINCAI, HR. III 243/12. Cercetează pentru vre-o corabie... și... te alcătuește ca să te ducă acasă. DRĂGHICI, R. 14/12. Făr'a mai sta pe gânduri, m'am dus de grabă, de m'am alcătuit cu vivandiera ca să-i iau locul. ALECSANDRI, T. 931. Leu, lupu, vulpea și cânele odat' ... S'au fost alcătuit, Cu toții întrunit să umble la vânat. DONICI, F. I 33/3. Cum gătesc descărcatul și mă alcătuesc cu vameșii... viu și eu după tine. SADOVEANU, D.P. 93. Ne ducem cu căruța la Botoșani unde așteaptă neguțătorii cu eare m'am alcătuit. id., N.F. 15 (16?). [Prez. ind. alcătuesc].

- Din ung. alkundni, a se tocni. (Lacea).
=====

ALCĂTUÎNȚĂ s.f. = alcătuială. LB. [Pl. -ințe].

- Derivat de la alcătui cu suf. -ință.
=====

ALCATUIRE¹ s.f. 1. Faptul de-a alcătui; facere.

Trifoiul... se amestecă și cu alte seminte de fân întru alcătuirea imășurilor. I. IONESCU, C. 37/24. Creație artistică, operă. Și-au împodobit condeii cu înfrumusetate alcătuiiri. E. VĂCĂRESCUL, IST. 245. Organizație. În oraș nefiind nici-o alcătuire de rândueală... este fără îndoire păgubire. (a. 1813). URICARIUL, I 198/20.

2. Orânduire, organizare, întocmire; fel de a fi (al unui lucru etc.) Forma în care această unire [a forțelor de muncă cu mijloacele de producție] are loc, determină alcătuirea economică a societății. ZAHARESCU, E. P. 18. Gheorghe Păun... nu poate strânge pumnii să-i facă ciocan și să izbească, să dărâme alcătuirea nedreaptă. VINTILĂ, O. 32. Întocmire regulată. Nici la trup vreo alcătuire, nici la viață vreo socoteală... are. CANTEMIR, IST. 148. Constituție, structură. Alcătuirea geologică a pământului, diferă după regiune.

O preocupare permanentă a Comitetului va trebui să fie alcătuirea cât mai variată a emisiunilor muzicale... CONTEMPORANUL, S. II nr. 228, 2. 1951. Uncheşului meu îi plăcu... alcătuirea vorbilor [doamnei Rainu]. SADOVEANU, N.F. 176.

3. Dispoziție (administrativă sau legislativă), măsură, întocmire. Această [mărire a birului] s'au găsit a fi alcătuire asupraitoare (a. 1814), URICARIUL, I 38/4.

4. Culegere, colecție, compilație. El făcu toate alcătuirile... și... le împreună într'una. PRAV. ap. CADE.

5. Amestecături, combinație. Li-au pus dinainte... un fel de vin de multe alcătuiți. GASTER, ap. CADE. [Pl. -iri].

- Abstract verbal al lui alcătui¹.
=====

ALCĂTUIRE² s.f. Tocmeală, învoire, înțelegere, contract. Pravila scrie, că fără alcătuirea prețului, vânzare nu se face. PRAVILA (1814), 41/13. Alcătuiți între autori și tipografi (a. 1817) URICARIUL, IV 307/22. Apoi neîntârziat, să'nchei alcătuire cu vreun avocat Din cei vestiți la gură. I. NEGRUZZI, II 30. [Pl. -iri].

- Abstract verbal al lui alcătui².
=====

ALCĂTUIT, -Ă adj. 1. Făcut, clădit. Un chioșc alcătuit de frunze. DRAGHICI, R. 160/25.

2. Redactat, scris. Calendariu... acum întâiu românește alcătuit. CALENDARIU (1814), I/13.

3. Compus, format. Norodul acesta iaste alcătuit de două neamuri. BELDIMAN, N.P. II 37/27. Piatră alcătuită din puicioasă și var. I. IONESCU, C. 37/27. Comisiune filologică, alcătuită numai din membri aleși din Ardeal. ODOBESCU, I 489. Spiritul femeesc este alcătuit de trei părți din iad și una din rai. ALECSANDRI, T. 296; cf. ȘEZ. III 236. Culai mi-a prezentat ră-

zând undițile alcătuite de el. SADOVEANU, N.F. 63. Nu se putea merge pe linia creării unui partid... alcătuit din diferite organisme. GHEORGHIU-DEJ, R.P. 33. Regiunea este alcătuită din raioane și orașe subordonate regiunii. TEOH. GEORGESCU, RAIONAREA, 4.

4. Instituit. Este alcătuit la târgul Ocnilor în adins doftor (a. 1828) URICARIUL, II 184.

5. Împodolit, așezat frumos, cu măiestrie. Am a'zice... puține cuvinte, nu cu obrăznicie, ci cu multă cucerie, nu cu vorbe ritoricești și alcătuite, ci cuvinte smerite și prostati-ce. ANTIM, P. 188.

- Participiul lui alcătui¹ cu valoare de adjectiv.
=====

ALCĂTUITOR, -OARE adj. (Ades s u b s t a n t i v a t)
(Persoană) care alcătuește. Făcându-se socotinți alcătuitoare... pentru buna rânduială și urmarea ei (a. 1815), URICARIUL, I 333/29. Alcătuitoarii acestei legi au avut în vedere îmbunătățirea nivelu-lui de trai al muncitorilor.

⌈Și: (învechit și dial.) alcătuitoriu, -oare adj.⌋
- Derivat de la alcătui cu suf. -(i)tor.
=====

ALCAZÍ vb. IV. R e f l. (Transilv.) "A se întocmi cu cineva asupra prețului". Cf. VAIDA. ⌈Prez. ind. alcăzesc.⌋
Alchezi v. = a târgui C.V. III 6. Reg. Cluj Fn. Jibou.
- Cf. a l c ă t u i .
²

ALCHÍMIC, -Ă adj. Privitor la alchimie. ⌈Scris și pro-nunț. și alhimic.⌋
- N. din fr. alchimique idem.
=====

ALCHIMIE s.f. Practică ocultă (din evul mediu), care se pretindea știință și se ocupa cu transmutarea ~~xxxxxxxxxxxx~~

~~xxxxxxxxxxxxxxxxxxxx~~ metalelor, alternând proceduri chimice cu formulele unei pretinse arte sacre; ea urmărea descoperirea pietrei filosofale (adică a unui mijloc de-a transforma metalele în aur) și găsirea unui remediu universal pentru prelungirea nesfârșită a vieții. Procedeele de falsificare a metalelor prețioase, perfecționându-se, au devenit alchimia celor vechi. MACAROVICI, CH. 3. Alchimia a dat naștere chimiei. [Pl. -mi. Scris și pronunțat și alhimie].

- N. din lat. -med. alchymia sau alchemia idem.
=====

ALCHIMIST, -A s.m. și f., Persoană care se ocupă cu alchimia. Nu ucinica, ce didascula alhimiștilor iaste. CANTEMIR, IST. 45-46. Tremurând... că voiu fi ucis de lucrarea mea, ca alhimistul de otrava sa. C. NEGRUZZI, III 407. Sub ochii lor (a țiganilor cărămidari) de alhimiști pasionați, pământul fertil... e prefăcut într'o materie definitiv refractară. BOGZA, C.O. 217. [Pl. -miști, -miste, (la CANTEMIR încă neasimilat cuvintelor românești) -misti. Scris și pronunțat și = alhimist].

- N. din lat. med.

ALCIÓN s.n. (Ornit.) = ielcovan. DICT. [Pl. -oni].
=====

ALCIUÍ vb. IV = a te pune cineva la rând, a te'nvăța să fii om, cu dojană sau uneori cu bătaie. Lasă că-l alcuiesc eu de-i vine rău. Com. V. CABULEA (Bistra-Turda). [Prez. ind. -esc].

ALCOOL s.m. și n. l. (Chim.) Substanță neutră, incoloră, lichidă sau solidă (derivată din hidrocarburile parafinice sau cicloparafinice prin înlocuirea unuia sau mai multor atomi de hidrogen cu gruparea hidroxil) care se folosește în chimie sau în industrie. LEX. TEHN. Alcoolurile... care sunt corpuri organice,

disolvESC mai cu seamă substanțele organice. PONI, CH. 11.

Alcool rectificat = alcool foarte pur, obținut printr'o dublă rafinare. Alcool metilic = alcool otrăvitor, care se obține prin distilarea uscată a lemnului și are diferite întrebuințări industriale; servește și pentru a d e n a t u r a alcoolul din vin. MACAROVICI, CH. 489. S p e c. Lichid volatil care ia foc ușor și care se găsește în vin și în unele substanțe zaharoase care au fermentat (și din care se extrage prin distilare); (popular) spirt. Alcool denaturat = s p i r t d e n a t u r a t.

2. Băutură alcoolică. Am făgăduit... să nu fumez și să nu mai gust alcool. DEMETRIUS, A. 113. [Scris și pronunțat și (după germ.) alcohol. Pl. -oluri și -oli 7.

- N. din fr. alcool idem.
=====

ALCOOLÁT s.m. (Chim.) Derivat al alcoolului, obținut prin înlocuirea hidrogenului grupării hidroxil cu un metal. LEX. TEHN. (Farm.) Medicament lichid care se obține prin distilarea spirtului peste substanțe aromatice. Alcoolat de mentă. [Pl. -lați 7.

- N. din fr. alcoolat idem.
=====

ALCOÓLIC, -Ă adj., s.m. și f. l. A d j. Care conține alcool, spirtos. Băuturi alcoolice.

2. S u b s t. Persoană atinsă de alcoolism, bețiv(ă). Un alcoolic trece piața. BACOVIA, O. 49. Scris și pronunțat și după germ.) alcoholic. Pl. -olici, -olice 7.

- N. din fr. alcoolique idem.
=====

ALCOOLÍSM s.m. sg. (Rakky) Obiceiul de a consuma în mod abuziv (și permanent) mult alcool. Pe lângă viciul alcoolis-

mului are și patima foitelor. CARAGIALE, ap. CADE. Alcoolismul pune în primejdie sănătatea organismului. (Pat.) Stare patologică produsă de consumarea abuzivă a băuturilor alcoolice. [Scris și pronunțat și (după germ.) alcoholism]

- N. din fr. alcoolisme idem.
=====

ALCOOLIZĂ vb. I. l. T r a n s. A face (un lichid) alcoolic prin producere sau adăogire de alcool; a amesteca cu alcool.

2. T r a n s. A face pe cineva alcoolic. L-au alcoolizat ca să scape mai repede de el. R e f l. A deveni alcoolic, a bea în mod permanent și peste măsură băuturi alcoolice. [Prez. ind. alcoolizez. Scris și pronunțat și (după germ.) alcoholiza]

- N. din fr. alcooliser idem.
=====

ALCOLIZARE s.f. Acțiunea de a (se) alcooliza. Alcoolizarea lentă duce la moarte prematură. Alcoolizarea unei băuturi. [Pl. -zări. Scris și pronunț. și (după germ.) alcoholizare]

- Abstract verbal al lui alcooliza.
=====

ALCOOLIZÁT, -Ă adj. l. (Despre lichide) Amestecat cu (sau conținând) alcool.

2. (Despre persoane) Care consumă alcool peste măsură, care suferă de alcoolism. Va rătăci alcoolizat, apoi, în noapte, un schelet. BACOVIA, O. 61.

- Participiul lui alcooliza cu valoare de adjectiv.
=====

ALCOLMETRIE s.f. Totalitatea procedeelor întrebuintate pentru determinarea cantității de alcool pe care o conține un lichid spirtos.

- Din fr. alcooométrie, idem.
=====

ALCOOLMETRU s.n. Aparat gradat pentru măsurarea concentrației de alcool într'o soluție spirtoasă. Rachiuri măsurate cu alcoolmetru. I. IONESCU, P. 150. [Pl. -metre. și (după fr. alcoomètre, alcoolomètre) alcoométru, alcoolométru s.n.].
- N. din fr. alcoolomètre, idem.

ALCOOLOMÉTRU s.n. v. alcoolometru.

ALCOOMETRU s.n. v. alcoolmetru.

ALCOV s.n. (Arhit.) Adâncitură făcută în peretele unei camere, spre a se pune acolo unul sau mai multe paturi. În năsalii, răstignită, cu pânza morții pe față, ca într'un alcov adormită. KONAKI, P. 195. În fund un alcov cu perdele și pat. C. NEGRUZZI, III 489. În mijlocul bazei trapezului o adâncitură, formând alcovă între cele două duble coloane, în o parte și în alta. MACEDONSKI, O. II 280. Camera de culcare; patu; cuiva. A dormi în alcovul cuiva. [Pl. -covuri și (rar) -coave. și: (invechit) alcovă s.f.

- N. din fr. alcôve, span. alcoba, idem.

ALCÓVĂ s.f. v. alcov.

ALCȘUT s.n. (Bot.) Varietate de porumb timpuriu, cultivat mai mult în Moldova și Muntenia de Nord-Est; pignoletto, cicantin(ă), morcovei. ENC. AGR.

[și: (Ialomița) alșút s.n.].

ALDAMAȘ s.n. l. Băutură cu care "se cinstesc" cei prezenți la încheierea unui târg, a unei învoielii, sau în vederea unui câștig. Cf. HEM. 780. Au mers să pețescă, obiceiul cum este.

Priviră, văzură, vorbiră de fată, și se învoiră... Acuma rămase să bea aldămașu. PANN, P.V. II 136/13. Când m'oiu vedea scăpat și de odrasla asta de Olteni blestemati, o să mi se mai veselească inima în mine. Acuma chiamă pe pivniceri și să le bem aldămașul. ODOBESCU, I 83. Am și băut adalmaș la cărcima lui Badaca. C. NEGRUZZI, I 306. Mai dinioară l-am văzut îmblând prin târg cu cotul subsuoară, după cumpărat sumani, cum îi e negustoria; și trebuie să fie pe aici undeva, ori în vreo dugheană, la băut adalmașul. CREANGA, A. 58. Cumpărătoarea... dă banii... și pe urmă cinstește adalmașul... cu vânzătoarea. Adalmașu constă din rachiu fiert. ȘEZ. IV 230. Voiau să se mai cinstească... sub bolte lui Covrig, unde... băuseră adalmașuri năpraznice. GALACTION, O. I 263. Aldămaș, băutura ce se bea la încheierea unui târg, unei afaceri, înțelegeri, de când vinde cineva ceva, atunci când târgul se sigilează cu băutura ce o beau vânzătorul cu cumpărătorul și cu martorii din ambele părți. (pe Someș). RETEGANUL, P.P. 207. E x p r. Bun de aldămaș i se zice celui care și-a cumpărat ceva nou (mai ales haine), celui care a izbutit în vreo afacere etc.

2. (Transilv.) Banii ce se dau cuiva pentru un serviciu oarecare drept cinste; bacșiș. VAIDA, cf. LB. Adelmash = donum. ANON. CAR. [Pl. -mașuri și -mașe. Și: (în Mold., cu metateză) adălmăș, adalmăș s.n.]

- Din magh. áldomás idem cf. a l d m.

ALDAMAȘAR s.m. (învechit.) Părtaș la aldămaș, servind tot de odată ca martor. Cf. LB. Aciasta moșia vândut-am cu știrea megiașilor de în sus și de jos, fost-au și aldămașarii, care să vor iscăli mai jos. (a. 1596). CUV. D. BĂTR. I, 67. [Pl. -șari. Și: (învechit și dial.) aldămașeriu s.m.]

- Derivat de la aldămaș cu suf. -ar.

ALDÁN s.m. (Regional) Cânepa de sãmânță după ce se usucă (HEM. 774); cãnepa femelã care produce sãmânța; cãnepã de toamnã (BRÂNZĂ ap. HEM. 774). [Pl. -dani. Și: haldãn, hlandãn s.m. HEM. 775].

- Etimologie necunoscutã, cf. h a n d u r.

ALDÁȘ s.m. sg. (Maghiarism în Transilv.) Har, dar, binecuvântare. Cf. LB., POMPILIU, BIH. 1004). (C o n c r e t i z a t) Moșneagul... , vãzând așa aldaș de fatã, o luã în brațe, o sãrutã în fatã și plecã cu ea la baba lui. id. ap. TDRG.

- Din magh. áldás binecuvântare.
=====

ÁL-DÁTÁ adv. v. altã-datã.
=====

ÁL-DE art. inv. (Exprimã în limba popularã, de obicei, ideea de plural.) 1. (Redãnd pluralul numelor proprii) ... Se pu-
gori îndatã la cei cu al-de Azariã (= ... depreunã cu A z a r i-
ã - f e c i o r i i. CORESI; ... Depreunã cu s o ț i i
A z a r i e i. SILVESTRU, 1651) în cuptoriu. DOSOFTEIU, ap. HEM.
788. Al-di nea Coman ăștia sânt oameni de ispravã. HEM. 787. Îl
vedea lucrând, când la al-de neica Burcilã, când la slesii ori la
frunțașii satului. ISPIRESCU, L. 206. Alde Tutanu s'au bolnãvit
toți de anghinã. STANCU, D. 79. Mai sosesc dela Cãrloman, la nun-
tã, verii mamei, alde Ciurea. id. ib. 135. (Înaintea numirilor
de rudenie) Ajung cu ea acãsã și-o bag la al-de tata. BOLIAC, ap.
HEM. 787. - "Unde te duci, Ioane?" - "Mã duc la... al-de nașã".
HEM. 786.

2. (Însoțind unele nume proprii caracteristice pentru anumite însușiri, ~~xxxxxxxxx~~ precedat aproape în totdeauna de partitivul d e) "oameni ca". Îi cer ca sã le cãnte d'al-de viteazul Mihaiu, Trãgând din arcuș o datã sã zicã zece din graiu.

PANN, Ş. I 24/13. De pe la de-al-de Chiosea ieşeau dieci de vis-
terie şi calemgii; la de-al-de ei au învăţat să scrie româneşte
Logofătul Greceanu, Văcărestii, Anton Pann, Nanescu, Paris Momu-
leanu etc. GHICA, S. 52. Ei îi trebuie alt soiu de bărbat, nu ca
de-al de... [Manolachi]. ALECSANDRI, T. 949. În "Divanul ad-hoc
... erau boieri de toată mâna; ... şi mai învăţaţi, şi mai ne-
învăţaţi, cum îi apucase timpul. Între aceşti din urmă erau
de-al-de bătrânul Alecu Florescu, poreclit şi Tololoiu. CREANGĂ,
A. 152. (Înaintea pronumelor;) Neron cu an-de ai săi. DOSOFTEIU,
V.S. II 83. Nu le dă pas al-de ahăia, să ghie'ncoace. JIPESCU,
O. 23. Am mai văzut dăunăzi... un cioflingariu de al-de tine.
CREANGĂ, P. 148. Ca d'an-dă tine, Mulţi subt pat la mine, ZANNE,
P. III 282. Să stea de vorbă cu alde voi. GALAN, Z.R. 168. Chiar
şi înaintea formei feminine, cu sens neutru, a pronumelor demon-
strative:) Învată danţul, vistul şi multe d'al-de alea. ALEXAN-
DRESCU, M. 270. Nu mă sparii tu cu al-de-aceste, demon spurcat,
ce eşti! CREANGĂ, P. 59. Fugi şi d-ta dela fereastră! ce tot te
zgâieşti şi te uiţi la toţi d'al de taie - câinilor - frunză.
ISPIRESCU, L. 48. Oho, şi cu de-ald'astea umblă? PAS, L. I 146.

3. (Când stă pe lângă nume comune sau pronume, construc-
ţia trebuie privită ca ceva asemănător cu un plural de
r e v e r e n Ț ă) Acuma rămase să bea aldămaşul D'alde cuscu,
socru şi de al-de naşul. PANN, P.V. II 136/14. Pe la noi... nu
se zice niciodată "mă duc la nănaşul, mă duc la judele" şi alte
fraze analoage, ci totdeauna, după prepoziţiune, se pune cuvân-
tul "an-de": "mă duc pân' la an-de nănaşul, la an-de judele" etc.
HEM. 786. Când îl văzu al-de mă-sa..., muri şi învie de bucurie.
ISPIRESCU, L. 130. "Nea Mitrane, ai întâlnit pe ale drumuri pe
al-de dumnealui?" DELAVRANCEA, S. 216. Nu voiu să plece al-de nei-
ca, până nu m'o ierta. CARAGIALE, T. I 54. Pe la noi, la mamă se
zice "muică", la mamă-mare: "al-de bătrâna". HEM. 787.

4. (Rar, în construcții forțate, la scriitori care caută să imite graiul popular, al-de însoțește și substantive care nu sunt nume de persoane:) Așa, cinstite, părinte, păcatu-mi mărturisesc... De al-de sărbători... nu știu de le-oiu fi păzit. PANN, P.V. 138/27. Seara îl apuca prin păduri, ucigând și stârpind al-de păsări cobitoare, ce se arata numai prin întuneric. ODOBESCU, III 181. Cum îl văzură al-de gloatele venind teafăr... îl primiră cu mare bucurie. ISPIRESCU, L. 48. [Pl. (foarte rar și învechit) -ai-de. (și: ân-de art. inv.)]

- Compus din al + de.
=====

ALDEBARÁN s.m. (Astr.) Stea de mărimea întâia, din constelația Taurului; se mai numește: p o r c a r, l u c e a f ă r p o r c e s c, d e ș t e p t ă t o r. CADE. Cf. l u c e a f ă r.

- N. din fr. aldébaran idem.
=====

ALDEHIDA^v s.f. (Chim.) Substanță rezultată ca prim produs de oxidație al unui alcool primar; se găsește în esența de mușețel, de scorțișoară etc. și are o largă întrebuințare în industria farmaceutică la prepararea parfumurilor sintetice, la fabricarea coloranților etc. Cf. MACAROVICI, CH. 511, LEX. TEHN. ENC. AGR. Aldehida formică = formalină (formol). Meta-aldehidă = alcool solidificat, substanță care se găsește în comerț sub formă de cuburi presate și se întrebuințează la ardere. Aldehida benzoică = aldehidă care dă esența de migdale amare artificiale. (Aldehida cinamică = aldehidă care dă esența de scorțișoară etc. Cf. ENC. TEHN. 415. [Pl. -hide].

- N. din fr. aldéhyde idem.
=====

ALDIN, -A^u adj. (În expresia) Literă aldină sau caracter aldin (și s u b s t a n t i v a t, f.) = literă tipografică mai neagră și mai groasă decât cele obișnuite, întrebuin-

țată pentru a scoate în relief un cuvânt sau un pasaj dintr'un text. În dicționar etimologiile sunt tipărite cu aldine.

- Din ital. aldino, după numele celebrului tipograf venețian Aldus Manutius (1448-1515).

ALDOÎ vb. IV. A potrivi din cuțitoit, a aldoi, a'ndoi puțin. ION CR. VII 154.

ALDOVĂNÍ vb. IV. R e f l. (Învechit) A se sacrifica. Mielul Paștilor noastre Hristos, cine drept noi se-au aldovănit. PALIA (1581) ap. DHLR II. 538. [Prez. ind. aldovănesc]

- Din ung. aldozni + sârb. aldooanje.

ALDUÍ vb. IV. (Transilv.) A binecuvânta (POMPILIU, BIH. 1004), a dori cuiva harul lui Dumnezeu (VAIDA). Se folosește și chipul de salutare: "Dumnezeo te alduească!" foarte adese-ori pentru "Dumnezeu îți dea binele". VAIDA. Domnu să te alduească! ALEXICI, L.P. I 148. [Prez. ind. alduesc].

- Din magh. áldani idem.

ALDUÍRE s.f. (Transilv.) Acțiunea de a aldui; binecuvântare.

- Abstract verbal al lui aldui.

ALDUIALĂ s.f. (Transilv.) Binecuvântare; aldaș. Cf. VAIDA. Rumâni nu grăim toți într'un chip, cum iaste... alduiala, blagoslovenia. IOAN D. VINȚI (1683), ap. GCR. I 270/32. [Pl. -eli].

- Derivat dela aldui cu suf. -eală.

ALDUÍRE s.f. (Transilv.) Acțiunea de a aldui; binecu-

vântare.

- Abstract verbal al lui aldui.
=====

ALDUIT, -Ă adj. (Transilv.) Binecuvântat. Alduit = benedictus. ANON. CAR. Alduit să fie omul acela, care nu deschisă ochii. CATANĂ, P.B. II 13.

- Participiul lui aldui cu valoare de adjectiv.
=====

ÁLDUR s.m. (Bot.) v. handur.
=====

ALEAM! interj. v. alem.
=====

ALEÁN prep., adv., s.n.

I. P r e p. (Transilv.) Împotriva, contra. Vede pe Priam, pe-Atride și-alean amândoror peAchile. COȘBUC, AE. 22.

L o c. p r e p. și l o c. a d v. În alean sau într'alean = contra, împotriva, împotriva (cuiva); către. Fu nimică într'aleanu (împotriva. N. TESTAMENT 1648, împotriva. BIBLIA 1688) nu feciu oamenilor. COD. VOR. 100/14. Voiu întoarce fața mea în aleanul vostru. CUV. D. BĂTR. I 6. Rumâni nu grăim toți într'un chip, cum iaste... : "în alian" [=] "împotriva". IOAN D. VINȚI (1683), ap. GCR. Alean spre = contra. Fratele tău are ceva alean spre tine. N. TESTAMENT (1648), ap. HEM. 820.

II. S u b s t. l. (Transilv.) Pică, necaz, dușmănie. Pizmele, sfadele, aleanurile, mâniile. N. TESTAMENT (1648), ap. HEM. 820. Nu vorbele... tale, Crudule, groază mi-aduc, ci zeii și-aleanul lui Joe. COȘBUC, AE. 250. De un an de zile, Din alean pe mine, Tot mi s'au vorbit și s'au sfătuit, Ei ca să mă taie. MARIAN, Î. 102. Dușmanele mi-s multe; Câte-s de la noi la deal, Toate țin pe mine-alean. IARNIK-BĂRSEANU, D. 68. E x p r. A avea alean pe cineva = a purta dușmănie cuiva, a dușmăni, a avea pică

pe cineva. Cf. JAHRESBER, VI 75.

2. (Transilv. și - mai ales - Mold.) Sentiment de duioșie și durere; melancolie, nostalgie, dor. M'am înscris la oaste și-am intrat la vânători, ca să-mi alung aleanul. ALEXANDRI, T. 928. Privind... [lacul] din pădure, Las aleanul să mă fure. EMINESCU, P. 141. Mare jale și alean or mai fi ducând mamele lor pentru dînșii! CREANGĂ, P. 78. A purces un vânt amar ce plânge Al robilor alean neistovit. SADOVEANU, N.F. 190 (165 ?). Vântul iscă vechi aleanuri Prin ovesele sonore. BENIUC, V. 51. - El [fluierul] începe încet, tânguitor, și izbucnește apoi năvalnic, plesnindu-și sunetele sub încărcătura grea a aleanului și a dorurilor de viață... BOGZA, C.O. 366. El cunoscuse aleanul, de mic. CAMILAR, N. 19. Pe Făclie îl avusese în pluton și-i știa aleanul. id. ib. 376. Ce simplu e să-ți legeni aleanul pe saltea, mănjind albeala și zdrențe cu altfel de vâpsea, când lângă tine... rodește spornic holda de muncă și strădanii. DEȘLIU, G. 6. Eu nu cânt în butul tău, Ci horesc de-aleanul meu. POMPILIU, B. 41. Dar eu sânt om pământean și-am jele și alean. SEVASTOS, P.P. 174. (~~Roat~~ P o e t.) Tot aleanul teilor în floare... venea spre noi din poeziile lui Eminescu. GALACTION, O. I 19.

3. (Regional, c o n c r e t i z a t) Umflătură (sau erupție) pe trup, provenită dintr'o boală venerică. I plină de alean. I-a ieșit curvei aleanul în obraz. PAȘCA, GL.

[Pronunț. -lean. Pl. -leanuri].

- Din magh. -ellen contra. Alean pe (și spre) mine
traduce întocmai pe ungurescul ellenemre(tenni, lenni etc.).

ALEANEȘ s.m. (Învechit) Dușman. Să vei tălni înainte bou sau asinul rătăcit al aleanesului tău, mână-i-l acasă lui. PALIA (1582), ap. CCR 72/26. Toți aleanesii. ib. [Pl. -leanesi.

și: aleánis s.m. 7.
=====

- Din magh. ellenes idem.
=====

ALEÁNIȘ s.m. v. aleaneș.
=====

ALEÁRGA-CÁLE s.m. sg. (Mit.) (Învechit, neobișnuit)
Figură mitologică din vechile povești. Cf. S f a r m ă - p i -
e t r e, S t r â m b ă - l e m n e. Bucură-te ca uriașul Alear-
gă-cale. PSALT. SCH. 55, cf. CORESI, PS. 44/10.

- Compus din aleargă și cale. Cf. span. p a s a c a l -
l e, germ. g a s s e n h a u e r.

ALEATÓRIU, -ÓRIE adj. (Jur.) Al cărui efect depinde
de o întâmplare nesigură. Împrumutul aleatoriu sau cu loterie...
∫ se poate face 7 în trei feluri: prin adjudecare publică, prin
mijlocirea directă ce o face statul cu mai mulți bancheri și
prin subscripțiune. PRETORIAN, DR. C. 116. Contractul aleatoriu
este convențiunea reciprocă ale cărei efecte, în privința benefi-
ciilor și a pierderilor, pentru toate părțile, sau pentru una
sau mai multe din ele, depinde de un eveniment necert. HAMAN-
GIU, C.C. 410. ∫ Pronunț: a-le-a-tó-ri(-)u 7.

- N. din lat. aleatorius, -a, -um.
=====

ALEBÁRDÁ s.f. (Arm.) Un fel de sulită în armatura medie-
vală (cu mâner lung terminat cu un fier tăios și ascuțit la ca-
păt, de-o parte și de alta căruia sunt alte două fiare tăioase,
unul drept iar altul în formă de semilună). L-au străpuns cu o
alabardă. ȘINCAI, HR. II 287/33. Alebărzi mult oțelite... Stați
înfipte... În pieptele svăcnitoare, ca niște raze de foc. C. NE-
GRUZZI, II 82. ∫ Pl. -barde și (rar) -bărzi. Și: halebárdă,
(învechit) alabárdă s.f. 7.
=====

- N. din fr. hallebarde idem.
=====

ALEBARDIER s.m. Soldat înarmat cu alebardă. [Pl. -eri. și: halebardier s.m.]

- N. din fr. hallebardier idem.
=====

ALÉE s.f. Drum (într'un loc închis, de pildă într'o grădină) mărginit de arbori de amândouă părțile. Ajungând în capătul aleei, ne-am pus pe-o canapea de brazde. C. NEGRUZZI, I 45. Ca prin farmec, foile galbene ale aleelor de arbori și ale straturilor se'nverzică ca smarandul. EMINESCU, N. 28. Aleele ascunse ale grădinilor publice din Iași. CREANGĂ, A. 133. Se surpă rozele grămadă, Sau întocmesc câte-o cascadă Pe vreo alee mai retrasă. MACEDONSKI, O. I 194. Prietenu... m'a găsit aseară pe o alee cu flori, pe o bancă. BACOVIA, O. 232. La capătul aleei de castani, își înalță fruntea o placardă strâmbă... SAHIA, N. 116. Pe alee - vântul oftează solitar. BENTIUC, V. 139. F 1 g. În aleea sârmelor ghimpate, Toma mergea cu pași mărunți. JAR. E. 77. Stradă plantată cu arbori într'un cartier rezervat pentru locuințe. Aleea Dimitrov. Aleea Alexandru. Uliță lungă, care are de amândouă părțile același fel de construcții. Urmează apoi... o alee de prăvălioare, ca ale oricărui târgușor. IORGA, N.R.A. I 347. [Pl. -eei]

- N. din fr. allée idem.
=====

ALEFTĂ vb. I v. alepta.
=====

ALEGA¹ vb. I. l. I n t r a n z. și r e f l. (Construit cu d e) A se acăța, a se lega, a se apuca de cineva; a stăru pe lângă cineva. Atunci tot... se alegară de dînsa, să le gătească într'o zi ea bucatele. ISPIRESCU, L. 23. Se alegară de dînsul și-i căutau cearta cu lumânarea. id. ib. 248. De cine dorul s'aleagă, Nu-i paie lucru de șagă. TEODORESCU, P. P. 276. De mi-

ne N'are să s'alege nime. id. ib. 111.

2. R e f l. A cuprinde. O piroteală molesitoare se alege de ochii lui. ISPIRESCU, ap. CADE. [Prez. ind. aleg.]

- Din lat. alligare: ital. allegare, fran. allier, span. aligar, portg. aligar. (Cf. dubletul: xix a l i a).

ALEGĂ² vb. I. T r a n z. A incoca, a aduce în sprijin un fapt, o afirmație, o împrejurare pentru a se desvinovăți. Acuzatul a alegat faptul că, primind ordinul prea târziu, n'a mai putut să-l comunice subalternilor. În nici un caz nu se va putea alege această împrejurare. [Prez. ind. aleg.]

- N. din fr. alléguer.

ALEGĂDI vb. IV. = alegădui, cf. VAIDA. [Prez. ind. alegădesc].

- Pt. etimologie v. alegădui.

ALEGĂDUÍ vb. IV. (Maghiarism în Transilv.) l. T r a n s. A mulțumi, a îndestula. Pe finii D-tale îi alegădueste. MARIAN, NU. 757.

2. R e f l. A fi mulțumit cu ceva, a se îndestula. CADE. [Prez. ind. alegăduesc].

- Din magh. elégedni idem.

ALEGĂND adv. (Învechit) xixy l. (Urmat adesea de d a c ă, f ă r ă sau d e) În afară de, afară numai (dacă), exceptând cazul (când), numai, doară (dacă), fără (dacă), (numai) în mod excepțional. Să nu zică cine-va, că are folos de la avuție, ... alegându folos va avea cela ce-si va da avuție în mâna săracilor. CORESI, ap. HEM. 809. Cine va ocoli locul unde se cade să plătească vamă, alegându de are fi cu stirea vameșilor, tot

negotul ca să-și piarză. PRAV. MOLD. 25₁. Pre aceste zile...
să nu se boteze coconii, alegându de mare nevoie, de se va afla
neșcine bolnav de moarte, pre acestia să-i boteze. ȘAPTE TAINE,
 ap. TDRG., cf. VARLAAM, C. 137/2.

2. Mai ales. Aceaste [rane], macar că sânt și de a
nu m̄ îndemnarea spre moarte, iară tot trebuie cu socotintă, ale-
gându de se vor prileji să fie la piept. PRAV. MOLD. 67₁. Care
slugă... va fugi den casă într'acea zi, când s'au făcut furtu-
sagul, dă prepus oarecum cum să fi făcut el acel furtușag...
alegându dacă va fi fugit să se fi ascuns. ib., ap. CCR. 220/28.

- Gerunziul lui alege.
 =====

ALEGĂRE s.f. Acțiunea de a alege; alegație. [Pl.
-gări].

- Abstract verbal al lui alega.
 =====

ALEGĂT, -Ă adj. Invocat; (despre un fapt) adus în spri-
 jin. Deciziunea asupra varietății sau falsității faptelor alegate
constitue o chestiune prejudicială de hotărîre. COD. PEN. 355.

- Participiul lui alega² cu valoare de adjectiv.
 =====

ALEGAȚIE s.f. Invocare a unei păreri, a unui fapt
 spre întărirea celor spuse, ca dovadă sau ca scuză; afirmație,
 aserțiune, motiv, scuză. Putem oare zice... , că [Dacii]... se
aflau încă în epoca de peatră, sau să ne închipuim că ei nu cu-
noșteau decât bronzul, la momentul când îi vedem în fața Roma-
nilor? Asemenea alegațiuni nu pot aduce decât confuziune în pu-
tinele cunoștințe ce avem despre arta la acel popor. ODOBESCU,
 II 79. [Pronunț. -ți-e. Pl. -gații. Și: alegațiune (pronunț.
-ți-u-) s.f.]

- N. din fr. allégation idem.
 =====

ALEGAȚIUNE s.f. v. alegație.
=====

ALEGĂTOR, -OARE adj. s.m. și f. I A d j. care alege.

1. (Învechit, în expresie) Boieri alegători = boeri care făceau (sau aveau căderea să facă) notărnăricirea oficială a moșilor.

Au trimis boieri alegători acolo, de au osebit moșia Ciorbeștii de Bărnova. (a. 1755) URICARIUL, XIV, 115.

2. (Regional) Cu gust delicat la mâncare, pretențios, mofturos. Țsta-i alegător, nu mănâncă orice. LACEA (orașul Stalin).

II. S u b s t. Persoană care alege (reprezentanți, deputați etc.), care votează sau are dreptul să voteze; votant, elector. Certificatul de alegător, care-i flutura în mâini, Părea aripă de porumbel alb, îmbăiat în soare. VINTILĂ, O. 39.
În același timp organele locale se găsesc sub controlul camenilor muncii, al alegătorilor. TEOH. GEORGESCU, RAIONAREA 19. La munca sesiunii au luat parte... 500 de alegători activiști. SCÎNTEIA, 1949, nr. 1324. "Alegătorilor nu trebuie să li se permită să judece ei înșiși problemele reale pe care le înfruntă poporul englez". SCÎNTEIA, 1951, nr. 2178 [Pl. ad. II -tori, -toare].

- Derivat de la alege cu suf. -(ă)tor.
=====

ALEGĂTORESC, -REASCĂ adj. (Învechit) Privitor la alegeri, electoral. JIPESCU, ap. CADE.

- Derivat de la alegător cu suf. -esc.
=====

ALEGĂTURĂ s.f. (Învechit) 1. (Cu nuanță peiorativă) Alegere. HEM.

2. = a l e s ă t u r ă (2). COSTINESCU. [Pl. -turi].

- Derivat de la alege cu suf. -(ă)tură).
=====

ALÉGE vb. III. (Se construște adesea cu prep. *d i n*, *d i n t r e*, *d e l a*, *i n*, *i n t r e*, *d e*; se întrebuintează și în mod absolut).

I. A deosebi diferite persoane, lucruri etc., după categorii, a despărți același lucru în două sau mai multe părți.

1. T r a n s. A despărți, a separa ceva sau pe cineva dintre alte lucruri sau ființe. Și [Hristos] se delungă de ei, de-și alese ucenicii. (d e s p ă r ț i N. TESTAMENT 1648, o s e b i. BIBLIA 1688 COD. 3/12. Unii... , de la o vreme, aleg viteii de la vaci. ECONOMIA, 80. După ce se vor usca căpățânele bine, se bat cu umblăciile, spre a alege sământa din ele. I. IONESCU, C. 162/11. Ți-am adus... un cătelandru pe care l-am ales dintre puii de ast'toamnă ai Vidrei. SADOVEANU, N. I 14. Soarele dorind să vază Pruncul... Pe furis, cu mâini de rază, Frunza'n laturi mi-o alege. BENIUC, V. 51. Scoase... o cutie de piele și alese o țigare. DUMITRIU, B.F. 35. A despărți, a separa ceva în două sau mai multe părți. Apoi singur îmi fac parte, Aleg steava [de armăsari] 'n jumătate, și mă duc... Drept la târg la Brancoveț, Unde-s caii mai cu preț. ALECSANDRI, P.P. 314. S p e c. (Despre păr sau cărare) A-și pieptăna părul cu cărare, despărțindu-l în două părți. Acu mă uit în oglindă, și, cu pieptenele, îmi aleg o cărare dreaptă, foarte dreaptă, ca un adevărat tânăr care vrea să facă o cucurire. SADOVEANU, M. 194. (Jur., învechit) (Când despărțirea aceasta însemnează în același timp o delimitare a deosebitelor părți ale unei moșii) A hotărnicii. Cf. boieri a l e g ă t o r i. Au luat din Divan 24 de boieri... și cu om domnesc împreună, de au mers toți la acel sat... , de au ales toată partea doamnei Elinii și o au hotărât de cătră Nica. MSS. (1681, Cotroceni), ep. HEM. 805. [Sântem] rânduiți, ca să alegem această jumătate de sat a Episcopiei... despre alte hotare (a. 1749). URICARIUL, XVI, 291.

2. R e f l. (Despre ființe) A se despărți dintre alții,

a se da de-o parte, a ieși (la iveală) dintr-o mulțime. Satul... hotări să-l spânzure, pentru a nu mai da pildă de lenevire și altora. Și așa, se aleg vreo doi oameni din sat și se duc la casa leneșului. CREANGĂ, P. 329. După ce s'au ales unii de alții, Ion Vodă s'a văzut mai slăbit, dar i-a crescut îndârjirea. SADOVEANU, O. I. 5. Fac pe morții, să vadă cin' s'alege pân'la urmă. DUMITRIU, B.F. 31. Alege-te! = dă-te'n lături! MARIAN. Din mijlocul stolului [de porumbi negri], Porumb alb că s'alegea. TEODORESCU, P.P. 264. (Despre animale) A ieși din ciurdă, a se răsleți, a umbla împrăștiat. Oile grămadă merg, iar caprele se aleg. ZANNE, P. I 569. (Despre lucruri) A ieși la suprafață (în urma unui proces chimic sau fizic). Nu se alege floarea vinului. DRĂGHICI, ap. TDRG. De geaba mai bați apa'n chiură, să s'aleagă unt, că nu s'alege niciodată! CREANGĂ, P. 118. Zărul se fierbe și se alege din el urdă dulce; din aceasta, băgată în băcău sau hurdoiu, se alege untul. HEM. 806. Vei bate și putineful ca să alegi untul. ȘEZ. V 131.

II. (Așezarea lucrurilor în categorii și delimitarea lor nu este numai scopul alegerii, ci adesea un mijloc). 1. A distinge, a deosebi. T r a n s. Mintea aliage cele netrecute de ciale trecătoare. VARLAAM, C. 226. Giudecă-mă, Dumnădzăule, și alege pâră mea. DOSOFTEIU, ap. HEM. 802. Focul din apă și ziua din noapte și orbii o pot alege. CANTEMIR, ap. TDRG. 478. Calul ai să-l poți alege, ~~XXXXXXXXXXXX~~ punând în mijlocul hergheliei o tavă plină cu jărătic și, care dintre cai a veni la jărătic să mănânce, ... acela are să te scape. CREANGĂ, P. 192. Vinul alege pe om. ~~XXXXXXXXXXXX~~ ZANNE, P. IV 184. A distinge cu mintea, a înțelege, a pricepe. Pufcana a auzit... dă la un boier bătrân, că parte din ghisuri sânt adevărate, parte nu... Dumnezeu să aleagă! JIPESCU, O. 151. E x p r. A-i alege cuiva ceva (din vorbe, din răspuns etc.) = a înțelege ce spune, ce vrea. Îi spun... Cum că

la răspunsurile păru ciudată și că nu putură vorba-i să'ntelegă:

Ce răspuns le dete nu pot să-i aleagă. PANN, P. V. II 140/20.

Bălan să-ți aleagă din gură ce spui, dacă nu vorbești deslușit!

CREANGĂ, P. 151. R e f l. (Cu sens p r o p r i u f i g u r a t)

A se distinge, a se deosebi, a se cunoaște. Luna plină printre...

[stele] S'alege albă și scânteie, ca un ban nou într-o comoară.

ANGHEL, Î. G. 37. Să mă alegi dintre toate celelalte fete, Cum se

alege păunul din pene. MARIAN, V. 180. Nu se alege câștigul din

pagubă. PANN, P.V. II 85/16. (= nu-i aproape nici un câștig). Ră-

dăcină desplatecină? Se alege cine-o desbină (Cartea). GOROVEI, C.

45. U n i p e r s. E x p r. A i se alege cuiva ceva = a desluși,

a înțelege ceva. În partea asta, încoa, ... mi se alicește albind

ceva dară nu știu ce este, că nu mi se alege, fiind prea departe.

ISPIRESCU, L. 336. I n t r a n s. A alege de ceva = a face deose-

bire între diferite lucruri, a vorbi (a scrie) deosebit despre...

Nu numai leatopisetul nostru, ce și cărți străine am cercat, ca să

putem afla adevărul... ; că leatopisetul nostru cel moldovenesc

asa scrie de pe scurt, că nice de viața Domnilor care au fost,

toată cărma nu alege, ne cum lucrurile den lăuntru să aleagă.

URECHE, LET. I 95/21.

2. (Țes.; despre ștergere, scoarțe etc.) A țese în
(sau cu) flori ori desene (în felurite culori). Cf. CREANGĂ, GL.

Stătea... cu gherghetul și alegea... Flori galbene de ibrisin.

CAZIMIR, P. 123.

III. (Scopul alegerii este distingerea, după criterii
subiective, a lucrurilor în categorii (bune și rele, convenabile
și neconvenabile, prețioase și neprețioase etc.); în sensul ace-
sta nu există sinonime perfecte pentru nuanțele lui).

1. T r a n s. (Despre mazăre, fasole, linte etc.) A cu-
răți prin selecțiune. Să-mi alegeți macul de-o parte, fir de fir,

și nisipul de altă parte. CREANGĂ, P. 262. A curăță cartofii ori

aleg fasolea. PAS, C. I 81.

2. T r a n s. A căuta. Secara se face oriunde, ea nu alege locul. I. IONESCU, C. 179/26. Aleg încet în gând, ca să mi-l cheme. Cuvinte care tac de-atâta vreme. CAZIMIR, P. 12. Putem surprinde momentul în care începe dificultatea criticului în a-și alege cel mai bun instrument pentru exercitarea misiunii sale. VITNER, C.R. 7. De frumoasă, ești frumoasă, Dar alegi locul, de groasă. HODOȘ, P.P. 179/26. La cap de țară să-ți faci casă și să-ți alegi loc la mijloc de masă. ZANNE, P. VI 343.

E x p r. A alege pe (sau de pe) sprânceană = a alege ce este mai bun, mai de preț, mai valoros dintr'un anumit punct de vedere.

El că mi le-alege, Pe gene, sprâncene, Care e mai naltă și mai sprâncenată. TEODORESCU, P.P. 75. Dacă se adunară, alese din ei... vreo două sute de meșteri, tot pe sprânceană, știi. POP, ap. HEM. 845. A ales pină a cules = s'a păcălit din lăcomia de-a apuca ceva prea bun sau din dispreț pentru cele ce se pot lua mai cu ușurință. Cf. HEM. 801. Cuculeț: Și-a găsit gineri, în sfârșit? Slavă Domnului, că mult o mai umblat cu lumânarea, biata femeie! Da pe cine ziseși? - Afîn: Pe berbanții cei doi, de care mi-ai vorbit mai deunăzi... O ales, o ales, pân'o cules! ALECSANDRI, T. 452.

3. T r a n s. A afla, a găsi. Instinctul... învață pe debitoace a-și alege lor pășune. KONAKI, P. 293. Pot să-ți aleg una și noaptea, pe'ntuneric. CREANCA, P. 162.

4. (Uneori complinit - în limba veche - prin mai vârtos, - azi - prin mai bine) A da întâietate, a preferi, a părtini. Au n'au alesu Dumnezeu mișei lumeei, bogați întru credință? COD. VOR. 117. [Ei] leapădă ciale cerești și alegu ciale pământesti. VARLAAM, C. 238. Știam că drept zici și înveți și nu alegi fața, ce într'adevăr calea lui Dumnezeu înveți. N. TESTAMENT (1648) ap. HEM. 802. și toți... [pe muierea frumoasă] aleg,

mai vartos decât aurul și argintul. BIBLIA (1688), ap. TDRG.
Ai alesă ce iaste mai bun, decât ce e mai rău. MINEIUL (1776),
 95. ~~șixtăxixxy~~ Nădejde de mântuire de nicăieri așteptând...,
Decât traiu cu rușine, moarte mai bine-alegând. C. NEGRUZZI, I
 123.

5. T r a n s. A se hotări pentru ceva sau pentru
 cineva (dintre mai multe sau mai mulți cari se află în față).
Își aleseră pre o slugă a lui Solomon..., de și-l puseră domn.
 MOXA, 350/10. Calea cea dreaptă a raiului alegându, din tânără
vârstă ai urmat lui Hs. MINEIUL (1776), 80. Dintr'aceștia țara
noastră își alege astăzi sôlii. EMINESCU, P. 246. Alege-ți: în
săbii să ne tăiem, în buzdugane să ne lovim, ori în luptă dreap-
tă să ne luptăm? ISPIRESCU, L. 42. Fu te voi lua [de bărbat],
dacă tu mă alegi. id. L. 31. S p e c. A-și da votul pentru, a de-
 semna prin vot un candidat la un post oarecare (de deputat etc.)
Ți-am împlinit dorința, te fac deputat. Iată și ordinul să te aleg.
 N. XENOPOL, la TDRG. O să te alegem în divan. PAS, L. 17. Vă re-
vine vouă, tovarăși delegați, sarcina de a alege primul Comitet
Central al Partidului. GHEORGHIU-DEJ, R.P. 33. R e f l. (= p a s.)
 A-și pune candidatura (pentru a fi ales), a fi desemnat prin vot
 pentru un post oarecare de deputat etc.) Foarte bine ai socotit...
să te alegi deputat. N. XENOPOL, ap. TDRG.

IV. 1. T r a n s. (Mai ales Jur.) A hotări, a decide.
Județul nu poate să aleagă, cine a făcut răutatea. PRAV. MOLD.
 148₂. Numai sabia va alege! TEODORESCU, P.P. 110. E x p r. Urma
 alege = la urmă se decid lucrurile, la urmă se va hotări cine-a
 avut dreptate etc. Cf. c o a d a - i g r a s a ! Auzind fătul
babei cuvintele fetei, au chitit în sine; Bine, bine! Om vedea,
Urma va alege! SBIERA, P. 142. Clopotul alege = averea după moar-
te se cunoaște. ZANNE, P. VI 513. (Învechit) A alege într'un sfat
 = a decide unanim. Cu toții, într'un sfat, aleseră, ce vidra...

afară să se gonească. CANTEMIR, ap. HEM. 804. (Învechit) A alege
 cu sfatul sau a-și alege sfat, să... = a decide în urma unei con-
 sfătuiri. Au ales cu sfatul, să nu rămâie neprietenii în urmă.
 N. COSTIN, LET. I² 484. Turcii și-au ales sfat să mai aștepte.
 DIONISIE, C. 208. (Învechit) Se alege pricina asupra cuiva =
 cade pricina asupra cuiva. Pricina acestei scârbe asupra acelor bo-
 ieri s'au fost ales: asupra vornicului Sturzii, cum că... se pune
 împotriva Domnilor. N. COSTIN, LET. II 83/36. Iară pe urmă mare
 bețiv s'a ales acela. N. COSTIN, LET. I A. 21/33. Dușulescu s'a
 făcut frate la schitul de la Durău... , Nedelcu s'a ales un pun-
 gaș de rând; acela, de când era în școală, fura, de stingea. VLA-
 HUTĂ, D. 101. (Construit cu d e sau d i n) A ieși, a rămânea,
 a rezulta. Dacă nu era el, ... cine știe ce se alegea de capul
 meu! ISPIRESCU, L. 301. Muncesc, muncesc și nu s'alege nemica de
 mine! CREANGĂ, P. 200. [Dacă aş traduce pe Gogol] ce s'ar mai
 alege din descrierea Bărăganului? ODOBESCU, III, 20. De voi...
 nimic... nu s'a alege! ALECSANDRI, P. I 74. E x p r. A se alege
 praf (pulbere, scrum, cenușă) de ceva = a nu rezulta, a nu rămâ-
 nea nimic. Un mitocan, mă rog! Zice că-i negustor, alegeș'ar
 praful! CARAGIALE, T. II 15. Praf și pulbere să se aleagă de ca-
 pul lui! ISPIRESCU, L. 127. Ce s'a ales din răsadurile dadacei
 mele nu mai spun. SADOVEANU, N.F. 33. Nimenea nu știe... Ce se
 mai alege și din noi. BENIUC, V. 102. (Rar t r a n s.) Poți să
 bați vântule^m mort, Pulbere s'alegi din cort. BANUȘ, B. 30. A se
 alege cu ceva (din)... = a rămânea cu ceva, a profita ceva. Cu atâ-
 ta s'auales el din călătoria sa. DRĂGHICI, R. 10/3. Însă, de se
 va lăsa omul în voia soartei cu această plantă delicată și sugu-
 bată, apoi se va alege mai cu nimica. I. IONESCU, C. 170/14.
Dintr'o păreche de boi, m'am ales c'o pungă! CREANGĂ, P. 45, cf.
 ȘEZ. IV l. Aceștia se alegeau... ocărăți de femei și câteodată
 bătuti de bărbații ceilalți. PAS, L. I 69. Nu este rușine să mun-

cești. Fău e că nu te alegi mai cu nimic după ce robotesti și că se îngrășă numai stăpînii. id. ib. 77. Poate că se alege de la Nemți și cu o meserie. id. ib. 147. Domnul Marinică voia să te convingă că trebuie să rămăi lângă el... dacă vrei să te alegi cu ceva... id. Z. I 312. Până la urmă s'a ales Cu luna plină de glod. BENIUC, V. 140.

2. R e f l. A se decide, a se hotărî, a se vedea, a ieși la iveală, a se sfârși într'un fel sau altul. Când se va împărți muiaria de bărbat, ... să șază acolo, cu cheltueala bărbatului, până se va alege ce cum va fi. PRAV. MOLD. 86₂. Basarab-Vodă pân-dea, la ce se va alege lucrul. N. COSTIN, LET. II 126/22. și au tot cam zeticnit pe Nemți și nu s'au putut alege [lupta] NECULCE, ib. II, 439/14. I-am dat danie toate părțile mele... , câte le-am stăpânit eu și câte s'ar mai alege, după ce s'ar afla scrisorile (a. 1753). URICARIUL, X, 75. Parcă'n fundul zării amortite S'alege-un sul de colb. CAZIMIR, P. 125. (Uneori precizat prin complinirea una din două, la un fel, într'un fel, care pe care) Având războiu și cu împăratul persesc, altă parte... , având războiu cu Turcii... căuta să se aleagă la un feliu. DIONISIE, C. 214. Să se aleagă care pe care. - Apoi nu s'a ales? Aliații n'au intrat în Berlin? SADOVEANU, P.M. 229. U n i p e r s. A se alege, să... = a fi hotărît de soartă, ursit, merit, să... Eu am stat în preajma cancelariei ca să aflu ce s'alege cu tine. SADOVEANU, N.F. 149. Pân'la urmă s'alege! BENIUC, V. 150. Arde-mi-te-ai, codru des! Văd bine că s'au ales, Din tine să nu mai ies! ALEXANDRI, P.P. 252. A i se alege cuiva (din două una sau într'un fel sau altul sau la un fel) = a se sfârși într'un fel sau altul, a se decide ceva pentru cineva. (Superstiții) Tare-i bolnav săracu; hai să chemăm niște pochi, să-i facă niște masle, că pe urmă, ori s'a'ndrepta, ori a muri, încalea să i se aleagă din două una. POP. HEM. 803. Aleagă-se! = fie ce-a fi, întâmplă-se ce s'o în-

tâmpla. Com. I. PAVELESCU (Ilfov, Dâmbovița). A i se alege cuiva
de ceva = a mai avea poftă (vreme) să... Biata femeie, nopțile
le făcea zi. Nu i se mai alegea nici de mâncare, nici de odihnă.
Atâta dor și foc avea, să-și găsească pârbatul pe care ursita i-l
dedese. ISPIRESCU, L. 58. A se alege cineva ceva = a ajunge, a
se face, a deveni. Dintr'atâta lume largă, M'aleseiu c'o puică
dragă. TEODORESCU, P.P. 325. T r a n s. A profita, a trage folos.
Moldoveanul nu alege nimică cin hrișca anului aceluia. I. IONESCU,
C. 105/19. [Prez. ind. aleg. Perf. s. alesein (invechit și pop.
Ban.) aleș(u) HEM. 809, JAHRESBER. III 242; part. ales 7.

- Din lat. allegro, -egi, -ectum, -ere (pentru eligere;
Thes. ling. lat.), păstrat în Italia întreagă (v. ital. alleggere,
v. -veronez, v. -milanez alezer etc.).

1. ALEGERE s.f. 1. (Despre substanțe, materii etc.) Sepa-
rare, ieșire la suprafață; despărțire; distingere, deosebire. Din
zărul ce rămâne după alegerea untului, se face urdă bătută. HEM. 806.
Alegerea seminții din căpățâni se face cu mare greutate. I. IONESCU,
C. 161/27. Niciodată în viața lui nu pusese atâta grijă în alegerea
cărării. VLAHUȚĂ, ep. TDRG, 478. Loveau în dreapta și în stânga,
fără alegere. PAS, L. I 77.

2. (Jur.) Hotărîre, decizie, sentință. Se cade a se pleca
preuților, cum are hi tremiși... spre aleagerea necurățiilor noastre.
VARLAAM, C. 306. Judecătorii... sânt îndatoriiți spre a face aleagi-
re pricinii. PRAVILA, (1814), 13/7.

3. Hotărîre în favoarea unei persoane sau a unui lucru,
faptul de a prefera pe cineva sau ceva. Am făcut aleagere de în
multe și bogate pravile. PRAVILA (a. 1852), ap. GCR. I, cf. 158/31.
[Omul] liber în alegerea sa. BĂLCESCU, M.V. 4. Încet, încet, nora
s'a dat la brazdă și baba era mulțămită cu alegerea ce-a făcut.
CREANGĂ, P. 7. Ea a fost împotriva Unirii și a alegerii lui Cuza.

PAS, L. I 107.

4. (Mai ales la pl.) Desemnarea de către popor, prin vot universal, egal, direct și secret a reprezentanților săi în Marea Adunare Națională. Am regretat sprijinul pe care i l-am dat... la alegeri. DUMITRIU, B.F. 39. Se schimbase un guvern, venise altul, se pregăteau alegeri. PAS, L. I 122. Dacă birul în alegeri, este iarăși poftit la cârmă. id. ib. 154. Niciodată nu s'au mai pomenit pe lume alegeri... stăt de libere și... de democratice. STALIN, D.L. 50. Organizațiile de partid vor fi întemeiate pe principiul alegerilor democratice. I.P.C. (B) 71. Partidul bolșevic se prezintă în alegeri în bloc, în alianță cu muncitorii. ib. 489. Hotărîrea Congresului Partidului Socialist Italian de a se prezenta în alegeri pe liste unice cu comunistii... demonstrează... justetea drumului nostru. GHEORGHIU-DEJ, R.P. L3. Desemnarea prin vot a unor reprezentanți sau delegați (în diferite organizații). Plenară [C.C. al P.M.R.] consideră că este necesar ca... să se treacă la alegeri ~~re~~ sindicale. SCÂNTEIA, 1949, nr. 1320. Alegerile sindicale sunt un examen serios al capacității noastre de organizare... a maselor. ib. 1949, nr. 1321. Alegerile generale care au loc în Anglia găsesc poporul englez într'una din cele mai dezastruoase situații economice și politice din istoria sa. ib., 1951, nr. 2178. Ținta politicii noastre electorale este să aducem lupta pentru pace în centrul alegerilor. ud. ib.

ALEGÓRIC, -Ă adj. De alegorie, caracteristic alegoriei; învăluit, acoperit, ascuns, în pilde. [Tranșee] desparte două lumi... Desparte Trecuturi cu cuprinsul alegoric, Descrise fiecare'n câte-o carte. CA. PETRESCU, V. 68. (Cu funcțiune a d v e r b i a l ă) Stema Republicii Populare Române reprezintă alegoric bogățiile Patriei noastre.

- N. din lat. allegoricus idem.

ALEGORIE s.f. Vorbire figurată, care cuprinde, sub în-
telesul literal, un înțeles ascuns, figură poetică (o metaforă
continuată) și (p. e x t.) și formă artistică. Vecernia și utre-
nia arată prin aligorie, că sfinții întru această lume, ca în-
tru o seară sfârșindu-se, se vor scula la utrenia învierii cei
de obște. MINFIUL (1776) pr. 5. Cimpoiesul își desvălește... toa-
te florile ritorice, împodobindu-și vorba... cu alegorii și cu
metafore. M. KOGĂLNICEANU, DACIA LIT. V 36. [Pl. -rii. și: (înve-
chit, după n. grec.) aligorie s.f.]

- N. din lat. allegoria idem.

ALÉGRU, -Ă adj. l. (Învechit) Viciu, vesel, sprinten.
Era un om prea alegru. PANN, E. II 13/7. Cea mai alegră arie se-
măna [cu] un prohod. C. NEGRUZZI, I 292. Se vede vânătorul mă-
reț, alegru, sprinten. ODOBESCU, III 89.

S. S p e c. (Muz.) = allegro.

N. din fr. allègre idem.

ALEGŪS s.n. Alegere sau separare a vitelor mici, unele
de altele. COMAN, GL. [Pl. -gușuri.]

- Derivat de la alege cu suf. -uș.

ALEGŪȚ! interj. (Bucov.) În lături! Se întrebuintează de
femei numai când mulg vacile, spre depărtarea viteilor, ca să nu
sugă; ele spun a l e g u ț! = "dă-te'n lature, alege-te". MA-
RIAN.

- Derivație spontană de la alege cu suf. -uț.

ALEGUȚĂ vb. I. (Regional) A lua vițelul de la vacă,
pentru a o putea mulge. Com. TOFAN (Bucov.)

- Derivat de la aleguț.

ALEI! interj. (Mai ades în poezia pop. și mai ales în poezia epică) Exclamație al cărei conținut emoțional variază după felul sentimentului din care se naște invocația (cu excepția notei cureroase care nu predomină însă). Alelei, murgulet mic, Alei, dragul meu voinic! De-ai putea la bătrânețe, Cum puteai la tinerețe! ALECSANDRI, P.P. 73. Alele, Doamne sfinte, Doamne sfinte și părinte, Mai așază-mi gândurile! JARNIK-BĂRSEANU, D. 125. Alele, fecior de Sârb, De ce-ai scos nevasta'n târg? BIBICESCU, P.P. 283. Aleleu, Ioviț'al meu! POP., ap. HEM. 813. Alei! Moarte grabnică, Când în sat tu ai intrat, De mine n'ai întrebat! MARIAN, Î. 178. Alele, mergând pe drum, Bătrânețele m'ajung. DOINE, 90. Alei, tu, stea de seară O să te'ntreb... Alei ție, stea de seară. ȘEZ. IV, 143, cf. POP. ap. HEM. 812. (Cu d' protetic) D'ale, Gheorghe, bun voinic, Ale cui sânt cestele oi? BIBICESCU, P.P. 252. Dale-le-le, pasărele, Ce cântați pe ramurile Amerul inimii mele. id. ib. 24. Dali, bade, dragul meu. Unde găți tu murgul tău? POP., ap. HEM. 813. Peste-Abrud, peste Aiud, Dalelei, ce drum bătui! POMPILIU, B. 24. (În poezia cultă a fost introdus de ALECSANDRI) Alelei, Doamne! Cum zburau Voinicii toți cu mine! P. III 442. (În proză a fost introdus de către CREANGĂ) Alei! Femeie nepricepută! Ce-ai făcut? P. 88. [Pronunț. allei. Și: alé, alélé, aléléi, dalé, daleléi, daleléle interj.; (pentru rimă) aleléu interj.]

→ Inrudit cu bulg. ólele!, idem. Cf. a o l e u.

ALEJVERIȘ s.n. v. alișveriș.

ALELÉ interj. v. alei.

ALELEI interj. v. alei.

ALELELE interj. v. alei.

ALELUIA! interj. (În cântece bisericesti, mai ales în psalmi) Exclamație care în limba ebraică înseamnă: Lăudați pre Domnul". Alliluia lui Argeu și Zahariu. Lăudați Domnul de ceriu. CORESI, PS. 400. Cântă "alelulia" și "Doamne miluește". CREANGĂ, A. 39. E x p r. (Din faptul că la înmormântări se cânta psalmul 118, cu alelulia, s'au născut locuțiunea) A-i cânta (cuiva) alelulia =
a-i face prohodul, a-l înmormânta. ZANNE, P. VI 475. F a m. (Ale-
lulia fiind ca și amin răspunsul cântăreților către preotul care servește leturghia, a luat înțelesul lui amin) S'a sfârșit; s'a dus (pe copcă). De cumva nu te are la stomac vreun ciocoiu de pe moșie, alilulia! N. XENOPOL, ap. TDRG. 479. Frumușețe, tinerete, alilulia! ap. DDBF.

[și: alilúia].

- Din ebraicul hallelu-Jah, prin mijlocire slavă (iar
 =====
 cuvântul slav din grec).

ALÉM s.n. interj. I. s.n. (Învechit) 1. Semiluna sau steaua din vârful minaretului unei moschei. La o minare a unuii geamii, în mijlocul alemului, s'au arătat o cruce. E. KOGĂLNICEANU, LET. III 286. De vor pune semnul lui (adică alemul) în vârful turnului, îl va lăsa. MAG: IST. I 167/8.

2. Stindard, cu semiluna în vârf, pe care îl primeau domnii români de la sultan, cu celelalte insigne ale suzeranității. Și mie, trimițându-mi o pală și-un alem... ALECSANDRI, ap. ȘIO. II^b 5. E x p r. (Muscel) Nu e de aleam = nu e de pricopsală.
 =====
 RADULESCU-CODIN.

II. I n t e r j. (Numai în expresia) Alam de el! =
 =====
 ferice de el. RADULESCU-CODIN.

[și: (ad I²) aleám s.n. (ad II) além interj.
 =====

- Din turc, alem semilună, stea, stindard.
 =====

ALEMÍ vb. IV. T r a n s. Cuvânt întâlnit numai în poezia populară, cu înțeles neprecizat, explicat în diferite chipuri: A străbate în lama (= culcușul) șoimului, a vâna (HEM.); a stârni pui de șoim (CADE); a prepara, a îngriji, a se ocupa de... (TEODORESCU, P.P. 22) Unul sulite-mi strujește, altul cai buni îmi hrănește, altul șoimi îmi alemește. id. ib. 86. [Prez. ind. alemesc]

- Etimologia incertă. Din ad + lama "gaură sub pământ".
 == ==
 HEM. (??)

ALENE adv. Într'un mod lipsit de vioiciune, trădând lene; cu lene. Ea Linda Raio vine'n chiosc a-lene, Privește prin zăbrele... ALECSANDRI, P. III 77. Te urmărește săptămâni, Un pas făcut a lene, O dulce strângere de mâni. EMINESCU, P. 76. Spicele răscoapte ... se clătenau a lene, încovoindu-se în văi și dealuri de aur ruginit. DELAVRANCEA, S. 195. Mișca și el picioarele a-lene, unul după altul înaintea lui, numai să zică că umblă. ISPIRESCU, I 34. Fumul alb alene iese din cămin. COȘBUC, B. 6. Se sculă cam a lene. RETEGANUL, P. IV 13. Ghirlânzi se lasă a-lene De pe balcon - ca brate oboșite. DENSUSIANU, L.A. 15. Mulțimea de sori artificiali (= felinare) ... la lumina cărora ne mișcăm alene importantele noastre personalități. HOGAȘ, DR. II 170. M'am întors alene și am privit zugrăveala pridvorului. GALACTION, O. I 41. Albastre campanule în lumină, Potirul fin și-l leagănă alene. CAZIMIR, L.U. 23. Încet, frunza dudului începu să se miște făgăind și umbrele de pe pământ se plimbau alene pe fata omului. PREDA, Î. 162. Se iviră... alene, zorile roșii. BENIUC, V. 120. (Cu funcțiune a d j e c t i v a l ă) În repaosul nopții se auzea... susurul alene al vântului de vară. ODOBESCU, ap. HEM. 322.

- Compus din a(3) + lene.
 = ==

ALENSÍG s.n. (Învechit) Dușmanie Alenshig = inimizția.

ANOM. CAR. (C o n c r e t i z a t) Dușman. Domnul mânia sa o
au încins în aleanul meu și m'au pus pre mine lui alensug.

SICRIUL DE AUR. ap. CCR. 117/29. [Pl. -siguri. și: (învechit)
alensüg s.n.]

- Din magh. ellenség idem.

ALENZUI vb. IV. (Învechit și regional) A dezaproba, a
fi împotriva, a nu încuviința. Alenzuiesk = contradico. ANON.
CAR. [Prez. ind. alenzuesc]

- Din magh. ellenezni den. cf. BULL. LINGU. II 40.

ALEO! interj. v. soleo.

ALÉR interj. v. lerui.

ALERCINĂ vb. I. (Neobișnuit cu înțelesul probabil:)
A alerga. Merchină ca un într'aripat în Damasc. DOSOFTEIU, V.S.
196.

- Pare a fi un derivat din alergă.

ALERG s.n. (Neobișnuit) Alergare, alergat. Doritori să
se'ntreacă la repezi alerguri. COȘBUC, AE. 90. [Pl. -lerguri]

- Derivat din

- Substantiv postverbal din alerga (format probabil de
Coșbuc, care întrebuințează des acest fel de derivate).

ALERGĂ vb. I. I n t r a n s. și t r a n s. l. A alun-
ga, a goni din urmă. [Uliul] se ține după [porumbel], îl alear-
gă și vrea... să-l prinză. ISPIRESCU, ap. TDRG. 479. Parcă-l alear-
gă Turcii! ZANNE, P. VI 421. A urmări (pe cineva). Tinere Hușean...
Dacă... l-ei ajuta,... Pe el kaxx l'oiu lăsa și te-oiu alerga De

te-oiu imbuca. TEODORESCU, P.P. 449. R e f l. (= r e c i - p r o c) A se alunga, a se goni, a se zbengui; a se urmări. Se aleargă în joc nebunatic. GIB. MIHAESCU, S. 420. Undeva se alergau niște câini lătrând turbat. DUMITRIU, B.F. 36. Roatele se ale[s]rg[ă] una pe alta și nu se ajung niciodată. ZANNE, P. I 537.

2. T r a n s. (Construit cu complementul o c h i i, întrebuințat cu înțelesul p r i v i r i l e) A arunca, a purta în depărtări. Oșteanul... Numai ochii săi mișca, Vulturește-i alerga, Pe cea zare cenușie. ALECSANDRI, P. II 10. Își aleargă viteazul ochii departe, pe mări. COȘBUC, AE. 15. A purta repede, a parcurge cu. Nu se mai ostenea de a-și alerga ochii preste rândurile... cele de o așa iubită mână trase. BARAC, ap. TDRG.

E x p r. A-și alerga gura = a vorbi repede, a spune pretutindeni, a pâlăvrăgi. Cum s'a văzut cu noră'n casă, lelea Maria a și'nceput să-și alerge gura prin vecini; că-i o de nimică, ... G. MO-ROIANU, SĂM. I 121.

3. T r a n s. (Despre cai) A mâna repede, a goni. Din dos au alergat [el] calul. DOSOFTEIU, V.S. 25₂. Într'una prin taberi Roibii-și aleargă și carul sălbatic îl poartă pe câmpuri. COȘBUC, AE. 240. Năvăliră deodată în goană... doi călăreți, alergând fiecare câte o pereche de cai. PREDA, Î. 43. De ti-s dragă, bade, dragă; De nu, iată, lumea-i largă, Ia-ți murgul și ti-l aleargă, De-ți cată alta mai dragă. JARNIK-BĂRSEANU, B. 232.

R e f l. (= p a s.) Și pe urmă să se alerge [calul], până se va umplea de suflet. DRĂGHICI, ap. TDRG. A goni caii la curse, a-i face să se ia la întrecere. Acum, boieri, să alergăm caii! ALEXANDRIA, 15/18. Cu mări marele tău calul nu-ți alerga! (PANN, P.V. II 55/4) = nu te lua la întrecere (ca ambiție) cu cei mai puternici ca tine. A b s o l. Am uitat să spui, că numai armăsari și iepe sunt primiti să alerge. C. NEGRUZZI, I 36. E x p r.

A-și alerga calul (înaintea cuiva) = a-și face mendrele, a-și
 =====
 permite multe. D'aia mi-am alergat calul aici, înaintea D-voastră
 (= am cutezat să scriu acestea), fiind-că vă știu de Români... și
Românul... e îngăduitor. ISPIRESCU, ap. TDRG. [Stăpânul] mă are
 năi bine la inimă și mă lasă une-ori de-mi alerg caii, cum am pof-
 tă și plăcere. POP. ap. HEM. 830.

4. R e f l. (Despre anumite competiții sportive în care
 concurenții se întrec unii pe alții alergând) A se desfășura, a avea
 loc. Măine se aleargă cursa București-Giurgiu și retur. ZIARELE,
Când se aleargă finala campionatului de ski? ib.

5. T r a n s. (Complementul este locul pe care sau în
 care se face mișcarea) A cutreera, a bate. Eu alergu astăzi calea.
 BIBLIA (1688), 171. De-atunci eu alergaiu Lumile de-a rândul.
 COȘBUC, F. 123. Astfel prin largul palat... răndunica Zboară și
măndre'ncăperi cu negrele-i aripi/aleargă. id. AE. 240. Multe pă-
tește el, alergând lumea în larg și în lung. ȘEZ. V. 139, 20. Că-
telușă șargă, Tot câmpul aleargă? ("Coasa"). GOROVEI, C. 111.

II. l. I n t r a n s. și a b s o l. A merge în fugă,
 în goane. Ca o nebună aleargă din stâncă'n stâncă. KONAKI, P. 86.
Au alergat cu grabă... să vadă ce era. DRĂGHICI, R. 165/31. Scum-
pul mai mult păgubeste, lenegul mai mult aleargă. C. NEGRUZZI, I
 248. Caii lor aleargă alătura'nspumați. EMINESCU, P. 212. Leib
aleargă de dimineața până noaptea, însă nu găsește o posibilitate
sigură de câștig. SAHIA, N. 97. La antrenamente, nu se aleargă
niciodată tare, adică cu viteza de la concurs. REG. CROS, 23.
Săriră din nou, șantul [și] alergară un timp. PAS, L. I 53.
Alergam ca furtuna. BENIUC, V. 33. Controlorul... alergă pe culoar.
 DUMITRIU, B.F. 8. Ea aleargă'n fuga mare. ALECSANDRI, P. P. 253.
Într'un suflet alergară și spuseră... cele ce auziră. POP., ap.
 HEM. 826. Negrișor fugea, fugea, Cum se fuge nu fugea, Ci sărea
tot iepurește și-alerga tot ogărește. ib. 828. Nu fugi (sau: aler-

ga) după cocia care nu le așteaptă. ZANNE, P.V. 194. (Despre gură) A se mișca repede, a umbla într'una. Gura desfrănată mai tare aleargă decât peatra din deal răsturnată. Ib. II. 169. F i g. A se grăbi, a da năvală (la). Măgulitorii... aleargă cu cătuea, tătăind stăpânitorii. KONAKI, P. 258, cf. MARCOVICI, D. 3/3. Cum vor vedea [boierii], că Măria Ta vii cu putere, îndată vor alerga și-l vor lăsa [pe Tomșa]. C. NEGRUZZI, I. 138. La copaciul căzut toți aleargă să taie crengi. PANN, P.V. II 87/11.

2. I n t r a n s. sau a b s o l. A fugi rătăcind, a umbla mult (repede) fără nicio țintă. [Robinson] iubea mai mult să-și petreacă vremea cu jucării, alergând zadarnic încoace și în colo, decât să învețe. DRAGHICI, R. 4/12. Alerga singur zi și noapte, în toate părțile. CREANGĂ, P. 140. Dacă-i întâlnești Măicută și-i spune... bătrână... , Pe câmpi alergând, De toți întrebând... /ALECSANDRI, P.P. 2. F i g. A se răspândi, a se lăți cu iuțeală. Peste tot pământul au alergat mântuitoarea voastră vestire. MINEIUL (1776), 188¹/₂. O suflare rece prin dom atunci aleargă. EMINESCU, P. 206. Alerg prin pădure buimac. BENIUC, V. 97.

3. I n t r a n s. A se lua după, a urmări în fugă (mai ales ales la vânătoare). Văzură un porc mistreț... fugind și un vânător alergând după dînsul. ISPIRESCU, L. 40. Aleargă după dînsul, bărbate, și nu-l lăsa. CREANGA, P. 178. Alergă după ea s'o sprijine. DUMITRIU, B.F. 91. Caravana noastră trecătoare Aleargă după oaza visurilor lui [Eminescu]. BENIUC, V. 28. Cine aleargă după doi iepuri, nici-unul nu prinde. PANN, ap. HEM. 827. F i g. A căuta, a umbla după, a răzui spre. Ah! prieteșugul, care toată lumea îl slăvește și după care aleargă! KONAKI, P. 84. Lasă-i să alerge după bogății MARCOVICI, C. 105/10. Nu mai sânt copii, S'alerge după cuiburi. COȘBUC, F. 123. E x p r. A alerga după treburi = a merge din loc în loc, în urmărirea unor interese practice. F i g. (Poetic) A se întinde, a se desfășura. Și de ceruri se izbește

[stepa] alergând spre răsărit. MACEDONSKI, O. I 28. A se îndrepta spre... Scopul social care este? În cotro trebuie a alerga?
BALCESCU, M. V l. Cf. MINEIUL (1776) 207². A se refugia, a lua refugiu, a recurge la... [Povățuește-mă] pre mine, cel ce alergi supt acoperământul tău. MINEIUL (1776), 198¹. De le trebuie o doagă, o sîtă, încă aleargă la Moldova. N. COSTIN, ap. DDRF. Alergă la împrumut. TDRG. 479. A alerga (pe) la toți pentru cineva = a cere sprijinul altora pentru cineva. (Jur.) (Învechit) A apela. Oricare răpitoriu nu va priimi legea, cumu-l va giudeca giudetul, ce va alerga la alt giudeț mai mare... PRAV. MOLD. 100₁. [Prez. ind. alerg].

- Din *allargare: alb. lărgoŋ "depărtez", ital. allargare (in mare, "in die See stechen" TDRG.), genovez alargar-se, "a se depărta", sard. allargare; cf. portg. passar de largo, "a trece în depărtare". Despre urmele sensului "departe, depărtare", ale lui largus în rom. cf. l a r g. Forma primitivă *alarg s'a prefăcut în alerg sub influența lui merg (pentru arom. alag, "alerg" cf. istro-rom. meg, "merg").

ALERGĂCIU s.m. (Neobișnuit) Alergător, "serv călăreț". COSTINESCU. Suntem alergaci și la corăbii neîntrecuți. MURNU, G. 129.

- Derivat de la alerga cu suf. -aciu.
=====

ALERGARE s.f. 1. Acțiunea de a alerga. Atunci te obosește Eterna alergare. EMINESCU, P. 125.

2. F i g. Oboseală, osteneală. Văzând un vânat așa plăcut că-l câștigă fără alergare, îndată și plecă cu oștiri în țara Moldovei. ZILOT, CRON. ap. HEM. 834.

3. Cursă (de cai etc.) Tot orașul... se adunase ca să privească alergarea de cai. C. NEGRUZZI, I 35. Cursă de cai, hi-

pism. La Constanța alergările de cai au loc la 15 august în fiecare an. Com. V. BĂJĂNICĂ ȚEPEȘ-VODĂ - CONSTANȚA. Loc de alergare = câmp de curse, hipodrom. [Pl. -gări].

- Abstract verbal al lui alerga.

ALERGĂREȚ, -EĂȚĂ adj. Căruia îi place să alerge, să se agite; care umblă mult; (peior.) care-și pierde vremea colindând de colo până colo.

- Derivat de la alerga cu suf. (ă)reț.
=====

ALERGĂRIȘTE s.f. (Învechit) Alergare. Loc unde se iau la întrecere caii; hipodrom. CADE. [Pl. -riști]

- Derivat de la alergare cu suf. -iște.
=====

ALERGĂT s.n. Acțiunea de a alerga; alergare, alergătură. Alergatele cailor. DOSOFTEIU, V.S. 32. Acest alergat... au trebuit a-l face. ZILOT CRON., ap. HEM. 834. L o c. a d v. Cu alergatul, pe alergate în(tr')alergate = alergând, curând, în fugă. Baifrii ieșiră într'alergate. DOSOFTEIU, ap. HEM. 835. Iată mă duc la iad cu allergatul. PANN, E. III '66/13. [Pl. -gaturi și (învechit) -gate].

- Abstract verbal al lui alerga.
=====

ALERGĂTOÁRE s.f. 1. (Învechit) Alergare. Aștern pe pânză... chipuri diafane de cai de alergătoare... și de jokey pestriți. ODOBESCU, III 149.

2. (Învechit) Loc de alergări. [În acest cadru] se vede... o împrejmuire de zăbrele... formând o arenă... , cerbii intră în alergătoare prin poarta din dreapta... , un călăreț... , în goana calului, trage cu arcul într'înșii. id. III 110.

3. (Țes.) Unealtă pe care țărâna așează mosoarele cu tortul depănat, pentru a urzi apoi pânza (în jurul casei sau pe

niște pari socotiți a fi depărtați unul de altul atât, câtă pânză voește să țeasă). HEM. 839. [Pl. -tori] și: lergătoare s.f. MARIAN, ap. HEM. 839.

- Derivat de la alerga cu suf. -(ă)toare.
=====

ALERGĂTOR, -OARE adj., s.m. și f. I A d j. l. Care aler-gă, care se grăbește. Albina pe câmpii alergătoare, Se vede din zori. KONAKI, P. 269. Nouă zeci și nouă de picioare alergătoare. MARIAN, V. 24. F i g. Vremelnice timpuri, de grabă trecătoare și alergătoare. TICHINDEAL, F. 91/6. Harnic. Am nevastă, frățieare, Iute și alergătoare. ȘEZ., ap. CADE. (Ornit.) (În expresia) Păsări alergătoare (și s u b s t a n t i v a t, f. pl.) = ordin de pa-sări, din familia struthionidelor, de proporții uriașe, care aler-gă repede; trăește în țările calde. Cf. TDRG., ENC. AGR. (sub struț). Piatră alergătoare (și s u b s t a n t i v a t, f.) = piatra de moară care se află deasupra și prin învârtirea căreia se macină grăunțele. Cf. p á r p á r i ț á. Piatra alergătoare se află de-asupra pietrei șezătoare sau zăcătoare. HEM. 838. Pietrele de moară se aduc din Gorj și... se plătesc cu 9 galbeni amândouă; zăcătoarea și alergătoarea. I. IONESCU, M. 562. P. e x t. Sistem de măcinat compus din două pietre (una fixă și alta mobilă. În moară sânt trei, patru alergători; fiecare alergătoare se compune din două pietre, una de-asupra și alta de desubt. HEM. 837.

II. S u b s t. Persoană care aler-gă într-o cursă. Di-naintea barierii este galeria de unde pleacă alergătorii. C. NE-GRUZZI, I 36. Curier. [Zeii] să trimită pe Mercur, alergătorul lor. ISPIRESCU, U. 7. (Olt.) (Mai ales la pl.; obiceiul de nuntă) Rude ale mirilor care îi ajută la gătit și servesc la masă; po-cânzi. N. REV. R. IV 71. (Jocuri) Fiecare din cei doi porcăriși cari aduc mingea (la jocul "mingea'n opt) celor ce-o prind. PAM-FILE, T. 23. Alergător de noapte = cel care aler-gă noaptea după
=====

fete. Destul au alergat alergătorii de noapte după păgunea păca-
telor. OMILIAR (1840), ap. HEM. 837. [Pl. -tori, -toare].

- Derivat de la alerga cu suf. -(ă)tor.

ALERGATURA s.f. 1. Alergare. De alergăturile iuților
olăcari și de tropotele picioarelor a neobosiților alergători,
toată pulberea de pre toată calea în ceriu se ridică. CANTEMIR,
IST. 27. [Unii câni] se întrebuintează la alergături îndelun-
gate după căprioare. ODOBESCU, III 64. Apoi veni o fată... și-i
spuse acestuia, gâfâind de alergătură... V. ROM. S. II AN II nr.
12 1950 24.

III 64. (Învechit) Alergătură de cai = alergare, cursă
de cai. Locul alergăturii cailor. BIBLIA, 37¹. [Alexandru Beiza-
dea] libovnic era la băuturi și la alergături de cai. N. COSTIN,
LET. II . Alergătură de cal = măsurătoare aproximativă de
distanță. Era... , la depărtare numai de o alergătură de cal... ,
un deal mare. BĂLCESCU, ap. TDRG.

2. (Cu sens peiorativ) Alergare netrebuincioasă, fără
rost, zadarnică, fără izbândă, oboseală. Vizite pe la vornicie,
la postelnicie, la agie, la casa poștei, alergături care au dăi-
nuit vreo zece zile. GHICA, ap. TDRG. De geaba i-a fost toată
alergătura și munca, că ei nu le-a mai putut prinde. MARIAN, SE.
II 202. Muncă intensă, deplasare continuă, pentru aranjarea tre-
burilor unei gospodării. Astăzi mă simt obosit de prea multă aler-
gătură. Com. V. BAIANICĂ TEPEȘ-VODĂ CONSTANȚA. E x p r. Cal de
alergături = cal (f i g. persoană) întrebuintat fără nici-o cru-
țare, la orice nevoie. HEM. 833. (Învechit) Alergătură de muceni-
cie sau alergătura nevoinței = trudă, muncă. Cf. DOSOFTEIU, V.S.
2₂, 14, 59₂, 70₁, 137₁, 2, MINEIUL (1776), 105₁².

3. (Regional) Agonisită. Ne-au luat toată alergătura
noastră, strânsă cu mare anevoință. COM. RĂDULESCU. [Pl. -turi]

- Derivat de la alerga cu suf. -(ă)tură.
=====

ALERGĂU s.m. Alergător. LB. [Pl. -găi].

- Derivat de la alerga cu-suf. -ău.
=====

ALÉRT, -Ă adj. (Franțuzism) Vioiu, agil, iute (la mișcări). Corpul poate rămâne alert. ALAS. 24 00 1935, 5/6.

- N. din fr. alerte idem.
=====

ALERTĂT, -Ă adj. (Franțuzism) Făcut atent, prevenit (că se apropie o primejdie); alarmat. Cf. INS. IEȘ. II nr. 3, 477.

- N. de la

ALÉS s.n. 1. (Învechit) Descurcare. Cartea acestor 12 boiari de alesul și de hotărnicia aceștii moșii de la Godeani. MSS. (1697), ap. HEM. 851. (Învechit) Hotărîre. Multe sfaturi, și'ntr'o parte și'ntr'alta zbatându-să, până la anul s'au trăgănat alesul lucrului. CANTEMIR, HR. 92. (Învechit) Rezultat. Dimitrașcu-Vodă, grabnic la domnie... n'au așteptat alesul oștirilor între împărați, să vadă cum își vor alege. MUSTE, LET. III 51/27.

2. S p e c. (Oierit) (Ban. Sărbătoarea păcurarului (la 22 Aprilie) (LIUBA-IANA, M. 109); întâia mulsoare a oilor și întâia separare a miilor dintre oi (MARIENESCU, ap. HEM. 852). La ales se împodobeste strunga. LIUBA-IANA, M. 109. (Regional) Ales = exclamație care se strigă când se aleg oile la strungă.
====
HEM. 853. Strigam oilor: - Ales... ales, ales. Cele sterpe rămăneau afară. Cele cu lapte rămăneau în ocol. CAMILAR, C. 46. Separarea oilor mulgătoare de cele sterpe când sunt aduse la muls. Com. V. BĂJĂNICĂ TEPEȘ-VODĂ CONSTANȚA.

3. Alegere (3, 4). Cu alesul tuturor boierilor... l-au rădicat Domn. NECULCE, LET. II 254/13. Mă duseiu pe sat în jos,

Să-mi aleg drăguț frumos; Amar de alesul meu, Cum mi-am ales eu de rău! JARNIK-BÂRSEANU, D. 180. L o c. a d v. De ales =
 =====
 "de preferat" Mai de ales și mai cu putere iaste înțelegerea decât vorbele. CARAGEA, L. 95/22. Pe ales(e), pe alesul sau
 =====
 într'ales(uri) = a) (cu funcțiune a d v e r b i a l ă) ale-
 =====
 gând, făcând alegere, cu dreptul de a alege. Ti-aș cânta cântecul cu viersuri; ce, n'am de agiuns muzică, să-ți cânt într'alesuri. DOSOFTEIU, V.S. 112₂. Au zis să-mi dea 60 de prăjini de păpușoiu, să'mi aleg din 300 de prăjini, care mi-a plăcea mie...;
dar, când am venit... , au pus pricină, că nu mi-a da într'ales.
 DOC. (s. XVIII), ap. HEM. 850. Șapte să'njunghii tu junci... Zeilor... și șapte mioare pe-alesul. COȘBUC, AE. 106; b) (cu funcțiune a d j e c t i v a l ă) ales, neobignuit, nu de toate zilele. Șapte mii de Tătari, tot într'ales oșteni. N. COSTIN, ap. TDRG. Făciuiu acea podișcă din scânduri tot pe alese. GORJAN, H. II 73/13. Nu caut vorbe pe ales, Nici știu cum aș începe; Deși vorbești pe înțeles, Eu nu te pot pricepe. EMINESCU, P. 269. Între domni, dar orișiunde... Știe ea răspunde Graiu pe-ales, neted ca apa. COȘBUC, B. 76. Carnea pe alese și măruntaiele aveau mușteriii lor. PAS, L. I 71. Pe nealese = una peste alta,
 =====
 una cu alta, de-a-valma.

- Abstract verbal al lui alege.
 =====

ALÉS, -EÁSĂ[✓] adj. s.m. și f., a d v. I a d j. l. Curat, curățit; de calitatea întâi. Cuvintele... ceale ca grâul alease și ca spicul culease. CANTEMIR, IST. 97. Fă-mă mândră și frumoasă, Ca grâul ales pe masă. MARIAN, V. 109. Ba eu... nu te-oiu lua... Că vița mea nu-i c'a ta... , Vița mea-i de grâu ales, A ta, lele, de ovăz. POP. ap. HEM. 842. (Mai ades în expresia lucru ales) Hotărît, evident, vădit precis, limpede, deslușit. (Jur.) Mai vărtos, când va fi zapisul ales și înțelegând, dzicând fără de multe cuvinte și fără nici o gâlceavă... PRAV. MOLD. 33₁.

De-vreame-ce nu se va arăta un lucru ales pentru aciastă prea-curvie, bărbatul nu va lua nimica din zeastrele muierii-și. Ib. 72/2. (În limbajul obișnuit) Să ne dăm cuvântul, Cu adevărul, Că, de multe ce sânt și dese, Nu le putem spune alese. TEODORESCU, P.P. 174. Rade... , Nu ținea calea la două... , Mai bine la una des, Să se știe lucru-ales. POP. ap. HEM. 844. Nici acasă Nu-i aleasă, arată o situațiune încurcată. ZANNE, P. III 84. (Învechit; în opoziție cu n e h o t ă r î t, n e d e c i s) Multă vreme trăind războiul neales, de îmbe părțile [erau] osteniți. URECHE, LET. I 131/5.

2. Deosebit, remarcabil, distins, prețios. Era mai ales de altul, și cu statul și cu vârtutea. VARLAAM, C. II 16. Nu se introdusesese... moda mâncărilor alese. C. NEGRUZZI, I 151. În haină aleasă, Haină de mătasă. MARIAN, î. 175. De seamă, de vuloare. [Om], nu numai slujit la ciale politicești, ... ce și alesu bogoslov. BIBLIA (1688), pr. 7/6. La Brusturenii... ea găsi o bibliotecă aleasă. C. NEGRUZZI, I 109. Rădăcină mpleticină, Ales voinic o desbină? (Cartea) (Cf. a l e g e EI). GOROVEI, C. 44. (Cu nuanță de clasă) Distins, de neam (mare) de elită, nobil, de rangul întâi. Ruda cea aleasă... se dzice boieria. PRAV. MOLD. 158₂. Acestii era boierii lui Mihaiu-Vodă... , iar mai ales și mai de cinste era Iordachi Rusăt Vornicul. NECULCE, LET. II 308/33. Alese de Vistier mare pe Banul Grigorie Brâncoveanul, ca pe unul ce pe acea vreme eră cel mai numit și mai ales boier al patriei. ZILOT, CRON. 109. Iaste măiastră crăiasă, În lume cea mai aleasă BARAC, A. 41/20. Spune tu ce vei voi... despre plăcerile inteligente și alese, ce resimte omul în unica societate a unui câne dresat. ODOBESCU, III 19. Și ca la mândre nunți de craiu, Ieșit-a'n cale-ales alaiu. COȘBUC, B. 19. Luxandra-i doară preuteasă, Ea-și cată noră mai aleasă. id. B. 124. Băile de Ems sânt frecventate de o societate aleasă. id. I, 326. Unde pui cealaltă lume, care

s'a purtat prin satul nostru, și tot lume mai mult bogată și aleasă? CREANGĂ, A. 73. Distins, excepțional, cum rar se mai află. Întru adu^{nt}unearecul ales fi-va. CUV. D. BĂTR. II 227 (c. 1600) Te-ai arătat la primejdiile vremii ales otcârmuitor. BIBLIA (1688) pr. 7/47. Vii... având cea mai aleasă poamă. DRĂGHICI, R. 28/16. M'a făcut maica frumoasă, Cu chipul de jupâneasă, Cu ochii de curv'aleasă. ȘEZ. I .. Tâlhar ales. (S u b s t a n t i v a t) Cu aleșii, bun te vei aleage. DOSOFTEIU, V.S. 52.

3. Separat cu atenție, cu grijă, desprins (dintr'un tot) a fi r e p r e z e n t a t i v. [Învățatură] dein tuspaturu evangheliștii aleasă. CORESI, E. II/8. O magistratură, aleasă pe fiecare an. BĂLCESCU, M.V. 10. Luat în seamă, considerat. Fariseii era/u aleși de alți oameni, mai svinți și mai buni. VARLAAM, C. 174. Tot unul și unul. Ieșit-au și Turcii, oaste aleasă, ... și Petriceico-Vodă cu Moldovenii... asupra polcurilor leșești. NECULCE, LET. II, 224/3. Cei mai aleși soldați... n'au putut să prinză pe hoți. ISPIRESCU, L. 81. Vor să-l dumirească... Ce rânduială trebuie aleasă. BENIUC, V. 161. Republicele capitaliste... [numai] formal sunt conduse de un președinte ales. GHEORGHIU-DEJ, R.P. 18. E x p r. Ales pe (sau de pe, după) sprânceană (cf. a l e g e III 1). Puse în locul lor pe alții, aleși de dînsul după sprânceană. FILIMON, ap. HEM. 845. Leonida: "... Să-ți spun ce fel de oameni" - Efimița: "Ceva tot unul și unul." - Leonida: "Ăi mai prima, domnule, aleși pe sprinceană, care mai de care...". CARAGIALE, T. I 81. S p e c. (Țes.) Țesătură aleasă = (în opoziție cu țesătură s a d e a, făcută numai într-o coloare) țesătură cu flori sau cu pușori. Pe patul de scânduri e așternută o scoartă, aleasă în fel de fel de mișălituri. DELAVRANCEA, S. 8. Ștergare de buran-gic alese. CREANGĂ, A. 48. [Ștergarele] le fac de obicei alese frumos, sau învărgate cu diferite culori. HEM. 846. Scoarțele se fac în două ițe... , cu pușori aleși de deosebite culori. ib.

II. S u b s t. l. Teol. Martir. Doamne multă răbdare ai dat aleșilor tăi! CREANGĂ, A. 22. Mire, mireasă. Un flăcau frumos răsare, E Teleajănul, copilă, Simți că este-al tău ales. COȘBUC, B. 181. Mărită-te sănătoasă! Mi-oiu găsi și eu aleasă Al-ta'n lume, mai frumoasă! ap. HEM. 848. E x p r. Alesul (sau aleasa) inimii = logodnic, iubit. (Învechit) Aleșii (satului) = cei patru frunțași ai satului, aleși de consătenii lor, cari (având în capul lor pe logofăt sau pârcălab) cârmuiau afacerile comune și aveau putere administrativă și drept de jurisdicție în pricinile mai mici ivite între săteni. HEM. 849-850. pe frate-său îl dase aleșii la oștire, și, singură, orfana plângea în zăpăcire. BOLIAC, ap. HEM. 849. Îl vedea lucrând, ... la aleșii ori la frunțașii satului. ISPIRESCU, L. 206. Se înămolesc sâniile și nu pot să meargă aleșii voștri la Adunare! PAS, I 128. Aleșii poporului = reprezentanții poporului muncitor în Marea Adunare Națională, în Sfaturile Populare etc. Aleșii poporului sunt cei mai buni fii ai clasei muncitoare.

III. A d v. l. Hotărît, sigur, precis, cu atențiune, amănunțit, lămurit, anume. Alēs = punctatim. ANOM. CAR. De el, alesu (c u a d e v ä r u. N. TESTAMENT 1648; p r e a m ä n u n t u l ũ. BIBLIA 1688) ce să scriu, n'am. COD. VOR. 72/9. Va scrie zapisul alesu. PRAV. MOLD. 33₁. De-mi vei spune ales cine ești, atunci te voiu căuta într'alt chip. ACSINTIE URICARUL, LET. II 162/29. Întâiu să gândească bine, apoi să vorbească ales (a. 1747). URICARIUL, XXIV, 445. (Rar, astăzi) Badea meu al d'astă vară S'a rugat să-l iubesc iară. T-am spus, bade, rupt ales, Că nu pot să te iubesc. HODOȘ, P.P. 164. Manea... nici nu s'o uitat așa de-ales la palus. ȘEZ. IV 202.

2. Deosebit. și se înțelegea ales de bine întreolaltă. SBIERA, P. 146. În deosebi, mai cu seamă. Un om, de va fi încins cu arme și de va da cuiva o palmă numai, ucide-l-va de tot cela

cu palma, și nu se va certa, ales de-l va fi suduit și-l va fi ocărit nainte de palmă. PRAV. MOLD. 60₂. Nu era cum să-i mai poată răbda..., ales că Traian, la anul ce vine, era să margă asupra Armenilor. CANTEMIR, HR. 190. Au lovit Moldovenii ales pre Craiul. URECHE, LET. I 139/15. Mare putere are acest copil..., ales când întinde arcul. PANN, E. I 10/20. Din baltag să-mi fac eu plug, Pistoalele să le'njug, Ca să brăzduesc, ales Unde-a fi crângul mai des. ALECSANDRI, P.P. 285. (La comparativ) Mai cu seamă, în special. Cum auzim mai ales^u din... evanghelie. VARLAAM, C. 33/2. [Mavrocordat] era grabnic la mânia și mai ales asupra celor ce-i cunoștea că mânca banii vistieriei. N. COSTIN, LET. II 98/9. Mai ales prefă-te de-opotrivă Cu-aceste suflete hăde. BENIUC, C. 98. Mai ales femeile și babele se risipiseră pe drumuri. DUMITRIU, B.F. 10. Alții îl luaseră pe învățător de piept, Rizea, mai ales, îl scutura: De ce ascunzi ziarele? id. ib. 32. Asta-l enerva, îl turbura, mai ales văzându-l pe Cilibia liniștit. id. ib. 128. Oamenii ce priveau, și mai ales băieții, leșinau de răs. CREANGA, 306. Cine focu/l/ mi-l păza? Mamă-sa cu soru-sa, Mai ales ibomnica. HODOȘ, P.P. 77. Mai vărtos. Cu mânăstirile nu se răscumpără pângele, ci mai ales ispitești și înfrunți pre Dumnezeu. C. NEGRUZZI, ap. TDRG. Mamă-sa îi șterse vreo câteva peste mâni...; băiatul mai ales începu să plângă. POPOVICI-BĂNĂȚEANU, ap. TDRG. 479. [Pl. (ad. II) -leși, -lese.]

- Participiul lui alege cu valoare de adjectiv.

=====